

Nr 98.

Av herr **Lindhagen**, *angående framställning till regeringsmakten om intressepolitikens omvandling småningom till samvetspolitik samt därigenom ock regeringars omvandling småningom från partiregeringar till landsregeringar.*

I den första hälsningen i år till riksdagens första kammare betecknade ålderspresidenten »segern för humanitetens krav» vara den enda borgen för en lyckligare framtid. Från annat håll erinrades i samband med riksdagens öppnande om »pliktuppfyllelsen» såsom lösningen på gåtorna.

Detta är på visst sätt andra tonfall än vid månet tidigare tillfälle. Då har vanligen förhållits oss, att vårt folks bästa värn i mulna tidens faror vore visserligen den egna kraften. Men denna kraft hade sedan definierats såsom liktydig åtminstone i väsentlig del med vår vapenmakt. De nya orden innebära säkerligen något mera än ett talesätt, nämligen ett upplevat och känt behov av någon ny orientering. När i kampen om makten och ägodelarna de materiella intressefronterna svikta, då falla människornas barn tillbaka till rätten, till humaniteten, till de gamla sanningarna såsom en andra och sista försvarslinje.

Emellertid vill det mycket till, innan dylika stämningar nå fram till det verkliga provet, självövertinnelsen. Vi syfta omedvetet i det längsta att med humanitet vilja förstå andras humanitet mot oss och med pliktuppfyllelse våra krav därom på andra. Det är många och långa vägar innan intressenas gamla gemensamma program »egna rättigheter och andras förpliktelser» omvandlas fram emot det tusenåriga rikets program »egna förpliktelser och andras rättigheter».

Ingen vill säkerligen förneka, att denna omvandlingens väg går i den rätta riktningen. Det bör icke heller kunna möta någon motsägelse, att det är på en sådan vandring, som man måste inrikta sig ju förr dess hellre. Det undras mycket om med sådana förutsättningar någon, åtminstone såsom privatperson, kan vidare se några förhoppningar i intressenas upprepade raguarek med dess huller om buller av förvidna

ansikten och knutna nävar i en sista upplösande strid om makten utan förmåga.

Åtminstone kommer det alltid att finnas meningar, som livligt förnimma, att något gott icke kan komma ur ett sådant tillstånd och med förvissning stödja sin uppfattning på sakens natur och historiens talande lärdomar. Även en sådan meningsriktning har plikt att göra sig hörd, icke minst på de ställen, där såsom i riksförsamlingarna våra öden, så vitt på människoverk kan ankomma, skola länkas. I denna framställning skall därför framhållas den solklara nödvändigheten, att våra intressestrider småningom omvandlas fram till en allt större samhörighet. Och vidare måste då erinras därom, att det enda, som kan åstadkomma en så stor sak, är våra inre röster, rättsmedvetandet, samvetet. Dessa röster föra nämligen samma språk hos alla, deras tal har varit enahanda under årtusenden och de äro oåtkomliga för partiintressena.

Denna omvandling måste förverkligas på många sätt. Viktigt är att erinra om, hur dessa gamla sanningar med alltid samma innehåll uttryckts på olika sätt ända från den historiska tidens morgon. Därefter må följa några personliga försök att lägga denna synvinkel på politiska frågor, som stå på dagordningen. Den ansats, som förra riksdagen gjorde, blev ofullständig särskilt i återgivandet av de gamla förkunnelserna. Då nu riksdagen sammanträder första gången efter nyval, i vilka även kvinnorna deltagit, anser jag det även ur den synpunkten vara påkallat att låta ifrågakvarande oändligt försummade angelägenhet med någon större konkretisering i innehållet komma till tals vid sidan av de andra riksfrågorna.

De gamla sanningarna och deras samvetspolitik.

Sol och Jord
enligt
Zarathustra
(Persien)
f. 660 eller
630 före
Kristus.

Det gamla Persien, befolkat av iranerna, en kaukasisk indogermanisk stam, står värdigt vid sidan av Kina och Indien såsom kulturstat, men det hade sin egenart. Dess kulturdokument är »Avesta», en religions- och moralurkund. Den gamla persiska civilisationens hjälte bar namnet Zarathustra (Zoroaster). Han grundade också ett slags religionssystem, som dock ej direkt bekände någon tro på en personlig gud. *Symboler voro Ormuzd, solen, och Ahriman, jorden.*

Zarathustras *politiska program* var i första hand att komma de mäktiga till livs. Han menade, att till följd av hedendomen socialt elände uppsått, i det storherrarna betvingade de mindre besittarna, bragte dem i sitt våld med avgifter och räntor och tog deras kreatur. Att råda bot på detta var »humanitetens begynnelse». En politisk upp-

gift var även att taga hänsyn till djurens rättigheter, till vilken även ock buddismen skattade. I Europa med genomsnittsmannen vid styret har ofta såsom lösen för en ny tid uppställts satsen, att rättsmedvetandets utveckling går i bredd med erkännandet av kvinnans rättigheter. I det gamla Persien liksom i Indien gick man längre och uppställde skonsamheten emot djuren såsom mätare på en civilisation.

Den agrarreform som Zarathustra sökte genomföra bestod i införandet av boskapsskötsel, omläggning av behandlingen av djuren och jord åt alla.

För att kunna lyckas i dessa materiella strävanden och för att på samma gång höja människan till en högre flykt, ansåg Zarathustra emellertid det nödvändigt att grundlägga *en livsörnyande andlig kraft*. Detta blev hans främsta historiska verk. Denna kraft var rättsinnighet, som bestod i sanningskärlek, rättfärdighet och trofasthet. Det medel eller den praktiska etik, genom vilken allt detta skulle ernås, formulerades sålunda: »Låt mig vinna rättsinnighet genom renhet.» Renhet åter bestod uti själens renhet och även i kroppens renhet. På denna senare hölls också mycket strängt, och Avesta innehåller därför en mängd hygieniska regler.

Man kan sålunda säga med en författare, professor Edvard Lehmann, att den äldsta Avestas lagbud var, »en bondemoral om att skona djuren och att odla jorden samt hålla sig ren från lögn och andlig besmittelse». Denna statskonsts taktik var optimism. Man var övertygad om, att sanningen skulle segra över osanningen (livslögnen), livet över döden, Ormuzd över Ahriman. På detta sätt blevo de gamla perserna rationalister, praktiska med vaken blick för verkligheten, moralister och »dualistiska optimister», — d. v. s. de trodde på *sammansmältningen mellan ande och materia även i samfundsordningen* till skillnad från den europeiska pessimismen med sitt ensidiga antingen eller.

Iran blev på detta sätt, säger samme författare, ett starkt byggt kulturland, innan det blev krigsmakt. I följd därav blevo dess senare erövringar icke rövartåg utan mera statsbildningar. Persernas föregångare assyrerna hade överallt i sina härnader framträtt såsom nedtrampare och förtryckare. Annorlunda förfor den persiska statskonsten (Kyros, Dareios). Var det erövrade landet krigiskt såsom Lydien, avväpnades det med civilisation. Var det ett kulturfolk såsom greker, fenicier och judar, vårdade man sig särskilt om dem och utnyttjade deras kultur till rikets bästa. Efter få generationer stod där ett stort rike från Indus till Donau, från Oxus till Nilens katarakter.

Makt och
förmåga
av Lao-tse
(Kina) 604—
524 f. Kr.

Det finns ett väsen, ofattbart och fullkomligt, som blev till före himmel och jord, stilla och översinnligt, skilt från allt annat och oföränderligt, det sträcker sig överallt, men löper aldrig någon fara. Det kan betraktas som *alltings moder*. Jag känner ej dess namn, därför betecknar jag det med ordet tao. Jag vill göra ännu ett försök att nämna det och kallar det: det stora. Namnet »det stora» innebär, att det är obegränsat; att det är obegränsat innebär, att det är oändligt, men såsom oändligt återvänder det alltid till sig självt.

Skulle jag helt oförmodat bliva uppmärksammas och ombetrodd att *styra i enlighet med tao, skulle jag mest frukta att själv framträda* på något sätt. Det stora tao är den rätta och fullkomligt jämna vägen, men människorna tycka om sidostigarna.

Människan är vid sin födelse mjuk och späd, vid sin död åter fast och stark. I naturen äro träd och örter i sin tidiga växt mjuka och spröda, vid sin död åter torra och hårda. Sålunda stå fasthet och styrka i nära samband med döden, mjukhet och spädhet åter med livet. *Därför segrar aldrig någon genom det råa våldets makt.* Ett träd, som är kraftigt, inbjuder till fällning. Det starka och det stora hava sin plats nedantill, det späda och spröda sin ovanpå. —

Det mjukaste ting i världen rusar emot och krossar det hårdaste. Det som saknar fast substans tränger in, där inga springor finnas.

Verka, som verkade du icke, arbeta, som arbetade du icke, smaka, som smakade du icke. *Betrakta det lilla som stort, det knappa som mycket; hämnas oförrätter med goda gärningar; förekom det svåra, medan det är lätt; gör det stora, medan det är obetydligt och litet; ty allt svårt i världen är i sin första begynnelse lätt, och allt stort i världen är i sin första begynnelse litet.* Den vise söker därför aldrig giva sig sken av att utföra stordåd, och just på grund därav uträttar han de största ting.

Den som lättvindigt ger löften, lägger sig ej vinn om att hålla dem. Den som betraktar allt såsom lätt, skall finna allt svårt. Därför synes den vise betrakta allt som svårt, och på grund därav möter han aldrig några svårigheter.

Den vise framhåller ej sin egen person och blir därför bemärkt. Han hävdar icke sin rätt och vinner därför erkännande. Han är fri från självberöm, och därför uppmärksammas hans förtjänster. Han lider ej av fåfänga och stiger därför i inflytande. Han inlåter sig ej i avundsjuk ävlan, och därför kan ingen i hela världen tävla med honom. De gamles ordstäv:

»Att sig själv som bristfull känna
Det är vägen till fullkomning»

är därför ingalunda ett tomt ord. *Allt verkligt fullkomnande består sålunda däri, att man återvänder till ödmjukheten.*

Den som söker efter att själv vara något, blir aldrig bemärkt. Den som hävdar sin rätt, vinner aldrig erkännande. Den som berömmar sig själv, får aldrig sina förtjänster uppmärksammade. Den som är fåfång, stiger ej i inflytande.

Från taos synpunkt är en sådan lik matrester eller bölder, som ju alla torde avsky. Den som äger tao, inlåter sig därför aldrig med en sådan.

Skulle någon önska komma i besittning av riket och tror sig kunna åstadkomma det genom eget görande, kommer han enligt min mening att misslyckas. Riket hör under den översinnliga världen och kan ej vinnas genom eget görande. *Skulle någon genom eget görande vinna riket, skulle han fördärva det. Skulle någon söka fasthålla det såsom rov, skulle han förlora det.*

De, som i enlighet med tao vilja bistå en regent, må ej söka vinna välde genom vapenmakt. Sådant får sin vedergällning.

Törnen, tistlar växa ymnigt
På arméers lägerplatser
Uti stora härars fotspår
Hungersår beständigt följa.

Vapnen må vara aldrig så vackra, de äro dock olycksbådande ting, hatade, jag vågar säga det, av alla. Därför vägra de, som äga tao, att bruka dem.

Vapnen äro olycksbådande, de äro ej den vises verktyg. Endast i yttersta nödfall använder han dem. Lugn och stillhet skattas av honom högst. Seger genom vapenmakt är för honom något oskönt. De som göra sådant till skönt, finna sin glädje i att döda människor. Men den som har sin glädje i att döda människor, bör ej få ha något inflytande på riksstyrelsen.

Uppriktigt tal är icke behagligt. Behagligt tal är icke uppriktigt. Den gode inlåter sig ej i ordstrider; den som inlåter sig i ordstrider är ej god. De som äga den sanna insikten höra ej till de högt lärde; de som äro högt lärde sakna den sanna insikten.

Den vise lägger ej i hög för sig själv. Ju mer han lever för andra, desto större framgång har han själv. Ju mer han giver åt andra,

desto iner har han själv. *Himmelens väg är att alltid gagna, aldrig skada.* Den vises väg är verksamhet, men utan avundsjuk ävlan.

De trettio hjulekrarna förenas i en nav; men det är på dennas ihållighet, som kärrans brukbarhet beror. Lera förmas till kärll; men dennas ihållighet bestämmer dess nytta. Dörrar och fönster huggas upp för att göra ett rum beboeligt, men det är just på ihålligheten allt beror. *Därför är den materiella substansen av tingen nyttig, men det icke materiella i dem är det, som är fullt användbart.*

Personlig-
hetens kulti-
vering
av Kongfutsse
(Confucius)
(Kina)
551—479
f. Kr.

Den stora kunskapens princip består i att belysa den lysande dygden, i att förnya folket, i att bliva bestående i den högsta förträffligheten. Den, som vet att bliva bestående, kan nå sitt mål, den målmedvetne kan förbliva orörlig, den orörlige lugn. Med lugnet följer moget övervägande, genom övervägande ernås målet. Varje ting har sin rot och sina grenar, varje gärning sitt slut och sin grund. Den, som vet vad som är först och vad som är sist, står nära den stora principen.

De gamle, som önskade belysa den lysande dygden i riket, *började med att rätt styra staten*; för att rätt kunna styra staten lagade de först, att god ordning härskade i deras familjer. För att åvägbringa denna goda ordning kultiverade de först sina egna personer. För att kultivera sina egna personer rättställde de först sina hjärtan, för att rättställa sina hjärtan lade de sig vinn om sannfärdighet i sina tankar, för att bliva sanufärdiga i sina tankar gjorde de allt för att fullkomna sitt vetande.

Att fullkomna sitt vetande består i att gå till grunden av tingen, genom att gå till grunden av tingen blir ens vetande fulländat, är vetandet fulländat, bliva tankarna sannfärdiga, äro tankarna sannfärdiga, då följer hjärtats rättställande, med hjärtats rättställande följer personens kultivering. Med kultiveringen av personen följer god ordning inom familjen, med god ordning inom familjen ett rätt styrande av staten, med ett rätt styrande av staten följer ostörd fred för riket.

Från himlens son till folket *betraktade alla personens kultivering som roten* (till allt annat). *Vårdslösa roten och ändå ordna grenarna, det är omöjligt*; och det kan ej förekomma, att man kan ringakta den aktningssvärde och tvärtom.

Välviljan
av Buddha
(Indien)
omkr 550—
470 f. K.

Alla medel att i detta livet uppnå oförgänglig vinning hava icke värdet av en sextondel av välviljan, hjärtats utlösning. Välviljan, hjärtats utlösning, upptager dem uti sig samt lyser och glänsar och strålar

Och liksom all stjärnljusets glans icke har värdet av en sextondel av månljuset, utan månljuset upptager den uti sig samt lyser och glänser och strålar, så hava även alla medel i detta livet att uppnå ovanskelig vinning icke värdet av en sextondel av välviljan, hjärtats utlösning. Välviljan, hjärtats utlösning, upptager dem uti sig samt lyser och glänser och strålar. Och liksom i regntidens sista månad, om hösten, solen uppgående på den klara, molnfria himlen fördriver allt mörker i luft-rummet samt lyser och glänser och strålar, så hava alla medel i detta liv att uppnå oförgänglig vinning icke värdet av en sextondel av välviljan, hjärtats utlösning. Välviljan, hjärtats utlösning, upptager dem uti sig och lyser och glänser och strålar. Och likasom nattetid uti den arla morgontimmen morgonstjärnan lyser och glänser och strålar, så hava alla medel i detta liv att uppnå ovanskelig vinning icke värdet av en sextondel av välviljan, hjärtats utlösning. — —

En giver morgon, middagstid och afton en gåva av ända till hundra krukor mat, och en annan fostrar morgon, middagstid och afton, även blott ett ögonblick, välvilja i sitt hjärta, denne andre har därav en större nytta. Därför bören I förkunna detta: välviljan, hjärtats utlösning, vilja vi fostra, stegra, befordra, tillägna oss, utöva, vinna, rätt använda.

Det som har hänt mig synes mig vara något gott, och omöjligen kunna vi hava rätt, om vi tro att döden är något ont. Att detta är sant, därpå har jag fått ett bevis. Ty det är nödvändigt, att det vanliga tecknet skulle hava visat sig för mig, om jag icke hade gått någon-ting gott till mötes. — — —

Men även I, domare, bören vara vid gott hopp med avseende på döden och anse detta endast såsom visst, att det för en god människa icke gives något ont varken i livet eller efter döden och att gudarna icke äro liknöjda för en sådan människas angelägenheter. Icke heller mitt öde har av en slump gestaltat sig, utan detta är för mig fullkomligt klart, att det redan nu var bäst för mig att dö och skiljas ifrån jordelivets bekymmer. Det var därför som det vanliga tecknet ingenstades har mött mig, och det är därför, som jag icke vredgas på mina domare och anklagare. Och likväl var det icke i denna avsikt de dömde mig till döden och anklagade mig, utan emedan de trodde, att de därigenom skulle skada mig. Denna deras bevekelsegrund är klandervärd. Men om en enda sak vill jag bedja dem: då mina söner hava växt upp till ynglingar, så hämnens på dem, Atenare, genom att tillfoga dem samma kränkning och samma lidande, som jag har tillfogat eder. Om

Det oförgäng-
liga
av Sokrates
(Grekland)
469 - 399 f.
Kr. Slutorden
till hans do-
märe.

I sen dem hava omsorg om penningar och rikedom eller någonting annat framför dygden, om de tro sig vara någonting och ingenting äro, så bannen dem, såsom jag har bannat eder, därför att de icke vinnlägga sig om det, de borde, och tro sig vara någonting, utan att äga något värde. Om I gören detta, skall både mig själv och mina söner hava vederfarits rättvisa av eder. Men det är redan tid att gå, jag för att dö, I för att leva. Vilkendera av oss går till det bättre, det är fördolt för en var utom för gud.

Den riktiga och de oriktiga statsförfattningarna. Brottstycken ur staten, dialog av Plato (Grekland) 427—347 f. Kr.

Nu tror jag att vi kunna uppvisa, att staten skulle få en annan gestalt genom en enda förändring, visserligen icke obetydlig och lätt, men likväl utförbar. — — Det måste således fram, om vi också skola bliva överspolade med åtlöje och hån alldeles som av en storskrattande våg.

Om icke, sade jag, antingen filosoferna bliva konungar i staten eller de, som nu kallas konungar och makthavande, i sanning och grundligt ägna sig åt filosofien, och båda dessa, makten i staten och filosofien, sammanfalla till ett, och om icke av de olika naturer, som nu uteslutande vända sig till det ena med åsidosättande av det andra, de flesta nödvändigt bliva uteslutna, då finnes det, min käre Glaukon icke någon befrielse från det onda för staterna och, såsom jag tror, icke heller för människosläktet, och förr skall icke heller denna statsförfattning, som vi nu hava beskrivit, så vitt det möjligt är, bliva förverkligad och skåda solens ljus. Det är detta, som redan länge har ingivit mig betänkligheter för att tala, då jag ser, huru det till stor del skall strida mot den allmänna föreställningen. Ty det är svårt att inse, att en annan statsinrättning icke kan medföra lyckan varken i det enskilda eller i det allmänna livet.

Du har, min käre Sokrates, sade han nu, härmed utslungat ett sådant ord och ett sådant påstående, att du kan taga för givet, att ganska många och därtill icke obetydliga män skola, så att säga, avkasta manteln och sålunda lättklädda tillgripa det första bästa vapen de påträffa och rusa emot dig i fullt språng för att vinna en härlig seger. Kan du icke med ditt tal slå dessa tillbaka och undkomma dem, så blir du till straff verkligen tilliutetgjord av deras hån. — — —

De (oriktiga) författningar, som jag menar och som även hava särskilda benämningar, äro: den i allmänhet prisade kretensiska och denna här lacedemoniska — (på annat ställe kallad timokrati eller timarki) —; för det andra den även i andra rummet prisade så kallade oligarkien, en författning, som lider av många brister; vidare den mot

den förra motsatta och ur henne framgående *demokratien* samt slutligen det ädla, från alla de föregående sig skiljande, *tyranniet*, *statens fjärde* och sista sjukdom. — — —

Vet du nu att det nödvändigt finnes lika många slag av mänskligt sinnelag och karaktär som det finnes slag av statsförfattningar? Eller tror du att statsförfattningarna uppkomma ur eken eller klippan och icke av medborgarnas seder, vilka genom sin tyngd draga med sig och bestämma allt annat?

På intet vis hava de något annat upphov än detta.

Om det nu gives fem slags statsförfattningar, så skall det således även finnas fem slags själstillstånd hos de enskilde.

Sedan tvedräkten således uppstått, draga de två släktena, järn- och kopparsläktet, till penningeförvärv och till besittning av jord, bostäder, guld och silver; de andra båda åter, det gyllene och silversläktet, som icke äro behövande utan av naturen rika, leda själen till dygden och till den gamla författningen. I det de nu bruka våld och sträva emot varandra, komma de slutligen överens om att fördela jorden och bostäderna *och förvandla dem i enskild egendom*. — — —

Sådana människor skola, liksom de i oligarkierna, hava en stark åtrå efter penningar och i hemlighet sätta det största värde på guld och silver, eftersom de hava egna skattkammare och förvaringsrum, där de gömma det, och omhägnader kring sina boningshus, alldeles som egna nästen, där de med sina kvinnor och vilka andra de behaga kunna njuta och förbruka mycket.

Den där skattkammaren, som den enskilde hade full av guld, bringar en sådan stat i fördärv. Ty först uttänka de för sig själva utgifter och vränga lagarna ditåt, utan att de lyda dem, varken de själva eller deras kvinnor. — — —

I det vidare den ene ser på den andre och börjar tävla med honom, bliva de snart allesamman så beskaffade. — — —

Från denna början gå de allt längre i förvärvande av penningar, och ju högre värde de sätta på dessa, desto mer sjunker dygden i värde hos dem. Eller förhålla sig icke rikedom och dygd till varandra så, som om de vore lagda i tvenne vågskålar och båda alltid strävande åt motsatt håll? — — —

Således stifta de då en grundlag som bestämmer omfånget av den oligarkiska författningen, i det de stadga en viss summa penningar, större, om färre, mindre, om flere skola hava del i den oligarkiska sty-

Bihang till riksdagens protokoll 1922. 3 saml. 37 häft. (Nr 98.) 2

relsen, stadgande på förhand att ingen må erhålla del i styrelsen, vars förmögenhet icke uppgår till det bestämda taxeringsvärdet. — — —

Jo, så är det visserligen. — — —

En sådan stat är nödvändigt icke en, utan två, den ena bestående av fattiga, den andra av rika, vilka bo tillsammans, men alltid stämpla mot varandra.

Så uppstår då, förmodar jag, demokratien, när de fattige, efter vunnit seger, bland det övriga partiet döda somliga och driva andra i landsflykt samt åt alla övriga tillerkänna lika stor andel av borgarrätt och statsförvaltning, varvid i allmänhet ämbetena i staten utdelas genom lottdragning.

Ja på det sättet är demokratien inrättad, antingen hon framtvings med vapenmakt eller hon uppkommer därigenom att det andra partiet av fruktan drager sig tillbaka.

På vad sätt, fortfor jag, leva nu dessa och huru är en sådan statsförfattning för övrigt beskaffad? Ty uppenbarligen skall en demokratisk man visa sig hava samma beskaffenhet. — — —

Icke sant, först och främst äro de fria och i denna stat råder fullkomlig frihet i ord och handling, och det är här tillåtet en var att göra vad han behagar?

Denna tyckes vara den skönaste av alla författningar. Liksom en brokig klädnad, där allehanda blommor äro invävda, så kunde även denna genom sin brokiga mångfald av olika seder synas vara den skönaste. Och liksom barn och kvinnor, när de betrakta något mångfärgat, torde väl mängden anse denna författning för den skönaste.

Framkommer nu tyranniet ur demokratien ungefär på samma sätt som demokratien ur oligarkien? — — —

Måne icke även demokratien i sin ordning bringas i upplösning av det omätliga begäret efter det, som hon själv har förklarat såsom sitt högsta goda?

Vad har hon då, menar du, förklarat för sitt högsta goda?

Friheten, svarade jag. Ty om denna skall du i en demokratisk stat höra påstås, att hon är det allra skönaste och att därför endast denna stat är värdig att hysa en frisinnad man. — — —

Samma sjukdom, som uppkom i oligarkien och förde henne till undergång, bringar även demokratien, där han i följd av den obegränsade friheten tilltager i omfång och styrka, under slaveriets ok. Och verkligen brukar varje överdrift i en sak slå över i sin motsats, både i

väderleken och hos växter, hos djurkroppar och slutligen icke minst i statsförfattningar. — — —

Överdrift i frihet, både hos den enskilde och hos staten, skall väl icke slå över i något annat än i ytterligt slaveri. — — —

Då är det ock naturligt, att enväldet icke uppstår ur någon annan statsförfattning än demokratin: ur den mest obegränsade frihet det största och hårdaste slaveri. — — —

Brukar icke folket alltid framför andra uppställa en i spetsen för sig och giva denne stor makt och anseende? — — —

Detta är således tydligt, att när en enväldshärskare uppstår, han icke uppspirar ur någon annan rot än folkledarens. — — —

Den som stöder sig på våld och på ytan hycklar mildhet, blir furstarnas ledare. Men han måste besitta ett stort rike. Den som stöder sig på själsstyrka och övar mildhet, blir världens konung. *En sådan konung är icke beroende av sitt rikets storlek.* Den som lägger under sig människor med våld, den lägger dem icke under sig i deras hjärtan, utan blott emedan de icke äro honom vuxna i våld. Den som underlägger sig människorna genom själsstyrka, den jubla de emot i sina hjärtan och äro honom verkligen undersåtliga.

Mildhet bringar ära, hårdhet bringar skam.

Om någon ärar de värdiga och anställer de skickliga, så att de bästa och visaste sitta i ämbetena, glädes allt riddersfolk på jorden och önskar att få tjäna vid hans hov. Om någon låter hålla uppsikt över torgplatserna men icke upptager någon grundskatt, så glädas alla köpmän på jorden och önska att få lägga upp sina varor på hans torg. Om någon väl låter uppskriva de genomresande vid passen men icke tager någon avgift av dem, så glädas alla vandrande på jorden och önska att vandra på hans vägar. Om någon håller bönderna till ömsesidig hjälp men icke utkräver någon skatt av dem, så glädas alla bönder på jorden och önska att plöja på hans fält. Om någon icke ifrån dem, som betala husskatt, ytterligare begär huvudskatt och dagsverksskyldighet, så glädes allt folk på jorden och önskar att bliva hans folk.

Om någon verkligen genomför dessa fem punkter, så blicka grannstaternas folk upp till honom såsom fader och moder. Men att angripa fader och moder genom sina barn det är något som, så länge det funnits människor på jorden, ännu ingen fullt utfört. Därför har han ingen fiende på jorden. Den som ej har någon fiende på jorden är

Vägen till
världsherraväldet av
Mong-Dsi'
(Mencius)
(Kina)

372-289 f. Kr.

guds verktyg. Att en sådan icke blir världens konung, har ännu aldrig förekommit.

Varje människa har ett hjärta, som icke kan fördraga andras lidanden. Konungarna i den gamla tiden visade sin barmhärtighet däruti, att de voro barmhärtiga i sin styrelse. Den som i barmhärtigt sinne lag styr barmhärtigt, den kan låta den behärskade världen röra sig på sin hand. Att varje människa är barmhärtig förklarar jag sålunda: när människor för första gången se ett barn, som är i begrepp att falla ned i en brunn, så reser sig i allas hjärtan fruktan och medlidande. Icke emedan de vilja komma samman med barnets föräldrar, icke emedan de vilja vinna beröm av grannar och vänner, icke emedan de frukta skamligt förtal, uppföra de sig på detta sätt.

Ur denna synpunkt visar det sig: utan medlidande i hjärtat ingen människa, utan skamkänsla i hjärtat ingen människa, utan känsla i hjärtat för rätt och orätt ingen människa. Medlidandet är kärlekens begynnelse, skamkänsla är pliktmedvetandets begynnelse, blygsamhet är sedernas begynnelse, att skilja mellan rätt och orätt är vishetens begynnelse. Dessa fyra anlag besitta alla människor lika väl som de besitta sina fyra lemmar. Var och en som besitter dessa fyra anlag och tror att han är oskicklig att utöva dem, är en rövare mot sig själv. Den som tror om sin furste att han icke kan utöva dem, är en rövare mot sin furste.

Den som i sitt jag besitter dessa fyra anlag och låter dem alla utveckla och fullborda sig, den är såsom elden som begynt att brinna, som källan vilken begynt att flöda. Den som uppfyller dessa anlag, den förmår att skydda världen. Den som icke uppfyller dem, förmår icke en gång att tjäna sina föräldrar.

Kärleken
enligt
Kristus.
(Palästina.)

Om innehållet i Nazaréens förkunnelse behöver icke ordas inför en europeisk läsekrets. Det må endast erinras, att hans etik omfattade både de materiella och andliga verkligheterna. Den bildade, vad man skulle kunna kalla ett politiskt program, i vilket han lika som hans förutnämnda asiatiska och europeiska föregångare sammanförde dessa tingens båda sidor i ett leverne. Berättelsen om den rike mannen och den svåra hänvisningen till honom att taga allt vad han ägde och giva åt de fattiga, är ju ingenting annat än den radikalaste lösningen av den sociala frågan. Inom de andliga verkligheternas värld mötas vi åter av sådana programpunkter som: älsken edra ovänner, dömen icke så skolen i icke varda dömda, förlåt dem ty de veta icke vad de

göra, vad i viljen att människorna skola göra eder det gören i ock dem, sanningen skall göra eder fria, kommen till mig i alle som arbeten och äro betungade och jag vill vederkvicka eder o. s. v.

Det är det egendomliga med dylika programpunkter, att de bliva evigt unga och att ingen vågar bestrida, att det åtminstone ligger något uti dem. Partiväsendet förstummas inför desamma, tvedräktens vapen slås ur dess händer, hatet bleknar bort som en fredlös skugga och hämnden kommer av sig vid ingången.

Drag dig tillbaka till lugnare, tryggare och ädlare sysselsättningar! Anser du det vara lika gott, om du har dina tankar upptagna av omsorgen, att spannmålsfororna utan svek eller vårdslöshet komma in i sina magasin, att de icke skadas av fukt och hetta, att de stämma i vikt och mått, eller om du med din eftertanke nalkas dessa heliga och höga ting: att efterforska gudarnas väsen, deras högsta goda, deras livsvillkor och gestalt, vilket öde som väntar din egen ande, var naturen bereder oss ett rum, när vi fått lämna kroppshyddan, vad det är för en kraft, som håller världsbyggnadens tunga kroppar svävande i rymden, och lyfter dem över den lätta materien, sänder eldens element mot den högsta höjden och sätter stjärnorna i regelbunden rörelse, och allt annat i världstillvaron, det ena efter det andra fyllt av de underbaraste fenomen?

Vill du icke lämna stoftets små bestyr därhän och med din själ betrakta dessa höga ting? Nu, medan du är i din fulla kraft, är det rätta tiden att vända dig till detta bättre liv. Om du det gör, väntar dig en rikedom av ädelt vetande, lust och övning i dygder, glömska av begären, du lär dig konsten att leva och konsten att dö, du vinner själens djupa ro mitt i denna orons värld.

Beklagansvärd är allas deras lott, som hava mycket att sköta, men beklagansvärdast är deras, som icke ens ha sina egna bestyr att ombesörja; som få sova, först när en annan sover, som få vandra i en annans steg, som få spisa, när och så, som det smakar en annan, som måste älska och hata — känslor som minst av alla låta sig kommanderas — efter en annans order.

Om dessa människor vilja veta, huru kort deras liv är, så må de tänka efter, till hur stor del detta liv verkligen är deras eget. Då du nu ser deras purpurbrämade toga, mer än en gång dem förunnad, då du hör deras namn äras på forum, så hys ingen avund mot dem! Denna äreställning vinnes för priset av livets förlust: för att ett enda år skall få bära deras namn i konsulslistan, låta de alla sina år förstöras. Som-

Den rätta
levnads-
visheten
av *Seneca*
(Rom)
4 f. Kr.—
65 e. Kr.

liga har döden skördat i själva begynnelsen av deras kamp för ärelystnadens högsta mål, andra ha visserligen efter tusen förödmjukelser och vedervärdigheter nått upp till ärans höjd, men väl komna dit upp, ha de med grämlse funnit, att allt vad de strävat för icke var något annat än en titel i gravskriften; åter andra ha, när de i sin höga ålderdom glömt, att de voro gubbar och börjat uppgöra vittomfattande planer, som skulle höra ungdomen till, mitt under den ovärdiga överansträngningen sett ålderdomens vanmakt äntligen taga ut sin rätt.

Föraktlig är den, som vid hög ålder står vid domareskranket och med andan i halsen jagar efter eu obildad folkhops bifallsrop under sitt försvar för vilt främmande huvudmän. Skam över den, som levat ut förrän han arbetat sig trött, och som mitt under sitt jäkt sjunker ned och dör! Skam över den gamle girigbuk, som dör mitt i sina penningeberäkningar under den länge bedragne arvingens hånleende!

Jag kommer ihåg ett exempel, som jag måste inflika. Det gäller Turannius, en gubbe, som utmärkt sig för den mest pedantiska arbetsflit. Då han överskridit sitt nittionde år och av kejsar Gaius utan sin begäran erhållit tjänstledighet från ett ämbete i riksförvaltningen, lät han lägga sig liksom på bår och begråtas, som vore han död, av sitt kringstående husfolk. Hela huset sörjde den arbetsro, som förunnats dess åldrige herre och upphörde icke med sin klagolåt, förrän han återfått sitt arbete.

Är det då ett så stort nöje att få dö mitt i en mängd omsorger och bestyr? Men sådan är de flestes håg. Begäret att hålla ut med verksamheten varar längre än förmågan därtill. De kämpa mot ålderdomssvagheten, och de finna själva ålderdomens börda tung endast ur den synpunkten, att den avlägsnar dem från deras bestyr. Lagen ålägger ingen någon militärtjänst efter det femtionde året, efter det sextionde kallar den ingen till senator. Människorna ha svårare att utverka sig vila av sig själva än av lagen.

Men under tiden, medan de ryckas hit och dit av andra, medan de själva störa sina medmänniskor och ej giva varandra någon ro, medan de alltså äro ömsesidigt olyckliga, blir ju livet utan någon behållning, utan någon glädje, utan någon utveckling av själen. Ingen har döden för ögonen, var och en sträcker sina planer och förhoppningar i fjärran. Några planlägga till och med sådant, som tillhör tiden efter deras bortgång, offentliga byggnadsverk skänkta i deras namn, gladiatorers spel vid deras bål och storartade likbegängelser, som vittna om deras ärelystnad. Och dock borde de sannerligen få bäras

ut vid facklor och vaxljus, som de små barnen, ty det liv de verkligen hava levat, har icke varit längre än dessas.

En del av tillvaron står i vår makt, en annan del icke.

I vår makt stå våra åsikter och drifter, vår åtrå och vedervilja — med ett ord, allt som beror på vår egen verksamhet; — utom vår makt stå kroppen, förmögenheten, anseendet, samhällsställningen och, med ett ord, allt som inte beror på vår egen verksamhet.

Vad som står i vår makt är till sin natur friboret, oförhindrat, obundet; vad som icke står i vår makt är svagt, trålbundet, fullt av förhinder, och för vårt väsen främmande.

Glöm alltså aldrig detta: om du anser det trålbundna fritt och det främmande för ditt eget, skall du förhindras, bedrövas, oroas och beklaga dig över gudar och människor. Om du däremot anser för ditt endast vad som är ditt och för främmande vad som beror av andra — såsom det i själva verket är —, då är du obetvingelig, ingen kan hindra dig, du har aldrig att klaga över någon, eller att anklaga någon, eller att göra något, vad det vara må, emot din vilja; icke heller kommer någon att kunna skada dig, och du får aldrig någon fiende ty intet skadligt kan träffa dig.

Önska icke att händelserna må hända såsom du önskar; utan önska att de må hända såsom de hända — därav kommer du att befinna dig mycket bättre.

Glöm aldrig, då någon kommer i din väg, att vända dig till ditt eget inre och rannsaka, vilket värn som är dig givet för ett sådant fall.

Ser du en vacker människa framför dig, är sinnesrenheten dig given för just ett sådant fall. Gäller det prövningar, är det modet. Gäller det att fördraga en skymf, är det saktmodet.

Om du vänjer dig vid ett sådant betraktelsesätt, skola dina inbillningar aldrig få makt med dig.

Om du vill gå framåt, må du lugt fördraga att i yttre måtto ta dig ut som en oförnuftig däre; — bry dig inte om att ta dig ut som en vis. Och om du i någras ögon tyckes något vara, fördubbla då din vaksamhet gent emot dig själv. Ty du må veta att *det inte är någon lätt sak att på samma gång bevåra troheten mot ditt sanna inre väsen och dessutom det som yttre är*; — det är tvärtom alldeles oundvikligt att den som vänder sin uppmärksamhet mot det ena måste vända sin uppmärksamhet från det andra.

Det som står i vår makt av Epiktetos (Grekland-Rom) 1:sta århundradet efter Kristus.

Du kan förbli ööverbinnelig, om du *aldrig inlåter dig i strid på andra områden än det, där du måste segra.*

Se till att om någon i din åsyn överhoppas med ärebetygelser eller upphöjes till makt eller på annat sätt hugnas med lyckans hävor, du inte låter din inbillning härom fara av med dig. Om det sanna goda består i sådant, som beror av oss själva, så är ju detta icke rätta platsen vare sig för avund eller tävlan. *Du själv strävar varken att bli fältherre eller senator eller konsul, utan att bli fri;* — och till denna frihet ges det blott en enda väg: förakt för allt, som icke beror av oss själva.

Om det någonsin händer dig att blicka omkring dig i yttervärlden för att se efter, om du väcker någons beundran, må du veta, att du har förlorat allt, vad du hittills har vunnit.

Låt dig aldrig uppröras av sådana bekymmer som dessa: »Men då blir jag ju en föraktlig människa och har intet att betyda någonstades». Om det är ett ont att vara föraktlig, så kan du väl icke råka ut därför genom någon annan, ty ingen annan kan göra dig lumpen. Men beror det av dig själv att intaga de högsta ämbetena eller den främsta platsen till bords? ingalunda; — hur kan sådant då göra dig föraktlig? Hur kan det stå i någon annans makt att beröva dig din betydelsefullhet — du, vars enda betydelse består i att vara betydande i de ting, som bero av dig själv? —

Någon har blivit föredragen framför dig vid en bjudning eller vid en överläggning eller ett rådslag. — Om sådant är en förmån, gläds då över att den har vederfarits din nästa; är det ett ont, sörj då icke över att du har undgått det.

Glöm aldrig hur omöjligt det är att uppnå lika mycket av vad som icke beror av oss, som de, vilka eftersträva det, om du inte följer deras exempel *Hur skulle den, som aldrig uppvaktar en hög herre, utverka lika mycket hos honom, som den, vilken uppvaktar honom oupphörligt?* eller den, som icke ansluter sig till hans följe, lika mycket som den, vilken följer honom överallt? eller den, som aldrig smickrar honom lika mycket som den, vilken smickrar honom oupphörligt? Du är ju orättvis och obillig, om du vill gratis erhålla allehanda förmåner utan att erlægga det pris de kosta.

Du har icke fått vara med vid en hög herres bjudning? — nej, men du har heller icke betalt värden priset för hans middag; — den kostar smicker, den kostar fjäsk; betala priset, om du vill köpa matvarorna. Om du vill fara av med dem utan att betala, är du orättvis

och obillig. — Har du då ingenting i behåll i stället för den middag du gick miste om? Du har ju undgått att berömma en karl, som du föraktar, och undgått att tåla hans fräckhet mot dem, som äro honom underdåniga.

Vi urskilja lätt naturens mening, så snart det gäller någon annan.

Om till exempel din väns slav har slagit sönder ett dryckeskärl, är du genast redo att säga: »Så där brukar det ofta gå.» Kom då ihåg att vara lika redo att säga det om ditt eget går sönder.

Iakttag också samma regel när det gäller större saker: När en väns hustru eller barn har dött, vem säger då icke: »Sådant är människolivet!» Men gäller det ens egna, då heter det: »Jag arma, olyckliga varelse!» — Det vore bättre att påminna sig, vad man tänkte och kände, när man hörde detsamma om andra.

Ser du någon tvätta sig hastigt, så säg inte: »han tvättar sig slarvigt», utan säg: »Han tvättar sig hastigt». Ser du någon dricka mycket vin, så säg inte: »han dricker alltför mycket vin», utan säg: »han dricker mycket vin!» Hur vet du att han handlar olämpligt, innan du har genomskådat orsaken till hans handlingssätt?

Om du iakttagert detta, undgår du att ha en sak för ögonen och fälla domslut över en annan.

En oinvids hållning och sätt är att vänta intet av sig själv — varken skada eller gagn — utan allt av andra. En filosofs sätt och hållning är att vänta all skada och allt gagn endast av sig själv.

Förbliv trogen din föreskrivna plikt såsom en gudomlig lag, vilken det vore ett helgerån att överskrida. Och säger någon någonting om dig fördenskull, så bry dig inte om det: det angår icke dig.

Har du en gång förvärvat dig namnen god, anspråklös, sanningskär, förständig, from, högsinnad, så se till, att du aldrig förtjänar de motsatta benämningarna. Och skulle du någonsin förlora dessa namn, så sök att genast återvinna dem. Kom också väl ihåg, vad dessa ord innebära. Förständig: sorgfälligt och samvetsgrant pröva och undersöka allt; from: villigt taga emot vad allnaturen beskär; högsinnad: till sitt andliga väsen vara höjd över varje obetydligt eller våldsamt fysiskt ingrepp, över intig berömmelse, döden och allt annat sådant.

Om du nu lyckas bevara åt dig dessa namn, utan att dock efterfika att andra nämna dig vid dem, så blir du en *annan* människa och börjar leva ett annat liv. Ty att förbli densamma, som du hittills varit,

Bihang till riksdagens protokoll 1922. 3 saml. 37 häft. (Nr 98.)

och föra samma tillvaro av oro och förnedring, det vore att vara en livets slav och likna de till hälften sönderslitna gladiatorerna, som höljda av sår och blod bönfalla att bli sparade till morgondagen, fastän de då i samma tillstånd skola prisgivas åt samma klor och käftar. Sök alltså att arbeta dig upp till kretsen av dessa fåtaliga namn, och om du kan hålla dig kvar där, så gör det, liksom vore du förflyttad till de saligas öar.

Märker du emellertid, att du sjunker och ej är platsen vuxen, så drag dig med glatt mod tillbaka till någon vrå, där du kan hävda din plats, eller också lämna livet alldeles, men utan vrede, lugnt och frimodigt och anspråkslöst; då uppnår du åtminstone så mycket, att du lämnar det på detta sätt.

Ett kraftigt hjälpmedel för dig att hålla medvetandet om dessa namn vaket inom dig är tanken på gudarna och vad de begära av alla förnuftiga varelser: intet smicker utan blott strävan att bliva dem lika. Minns också, att liksom endast det är ett fikonträd, som uppfyller ett fikonträds bestämmelser, endast det är en hund eller ett bi, som uppfyller hundens eller biets bestämmelse, så är endast den en människa, som uppfyller sin mänskliga bestämmelse.

**Frihetens
sanna rike.**
En aning av
Karl Marx,
(Tyskland)
1818—1883
e. K.

Frihetens rike tar i själva verket först vid, där det arbete, som bestämmes genom nöd och yttre ändamålsenlighet, upphör. Det ligger alltså enligt sakens natur *hinsides den i egentlig mening materiella produktionens sfär*. Liksom vilden måste kämpa med naturen för att tillfredsställa sina behov, uppehålla och reproducera sitt liv, så måste även den civiliserade, och han måste det under alla samhällsformer och alla möjliga produktionssätt. I och med sin utveckling vidgas detta naturnödvändighetens rike, emedan behoven vidgas. Men samtidigt vidgas de produktivkrafter, som tillfredsställa dessa. Friheten på detta område kan endast bestå i att den socialiserade människan, de associerade producenterna rationellt reglera denna sin stoffväxling med naturen, bringa den under sin gemensamma kontroll i stället för att av en blind makt fullgöra den med minsta möjliga kraftförbrukning och under de för sin mänskliga natur värdigaste och adekvataste betingelserna. Men detta förblir alltså ett nödvändighetens rike. *Hinsides detta börjar den mänskliga kraftutvecklingen, som är sitt eget självändamål, frihetens sanna rike*, som likvisst kan uppblomma endast på detta nödvändighetens rike såsom sin basis.

Dagspolitiska frågor ur samvettpolitikens synvinkel.

Under det händelserna i rasande förlopp gått mot Europas och väl i någon mån även dess kolonialländers, Amerikas och Australiens, politiska omdaning, breder sig tystnaden mörk och hotande över de gamla världsdelarna Asien och Afrika.

Det är visserligen ganska begripligt, att dagspolitiken trampar ned sig mest i den europeiska villervallan. Men man talar dock samtidigt om något efteråt, om krigens avskaffande, om ett förbund mellan folken, rättstankarnas och människovärdets räddning över huvud taget ur försumpningen någorlunda upp på det torra.

Hur kan detta vara möjligt, om det gamla Europa och de nya världarna tåga ihjäl de båda nämnda urkällorna till civilisationen och betrakta deras dagsfrågor såsom oviktiga ämnen i diskussionerna om en världsfred. Det är en familjekonselj allenast, och ur sådana rådslag framgår sällan rätt och billighet för obefryndade.

Under världskriget ha de fredstankar, som någon gång tvingat sig fram till övervägande från de krigförande ländernas regeringar och parlament, sysselsatt sig väl med Asien och Afrika såsom kolonialland för europeisk ekonomisk vinning, men icke med dessa världsdelars folk för att slå vakt om dem såsom människor, giva erkännande åt deras kultur samt tillerkänna dem i trångbodhet samma rätt att besitta jorden genom kolonisation som europeerna. Det är visserligen sant, att centralmakternas statsmän ibland förordat undertryckta utomeuropeiska folks frigörelse från ententemakternas övervälde, liksom de senares statsmän förordat motsvarande fördel för de av centralmakterna undertryckta folken. Ingendera har emellertid velat börja med sig själv, och deras förenämnda humanitära tal har företrädesvis varit ett omhölje för egna själviska beräkningar och således icke någon som helst kulturinsats. Ett undantag skedde, då, efter den andra ryska revolutionen, dess nybildade regering proklamerade alla nationers självbestämmerätt och sedan sökte göra en början i sitt eget land.

Under det oron således på ett nytt sätt börjar lägga sig över de europeiska samhällena, nalkas över oss en förnimmelse starkare än förut av det olösliga sambandet med den övriga världen. Den hotande ryska revolutionen söker stöd hos Asien icke i något internationellt broderskap utan i ett eventullt vapenbrödraskap. Men på samma gång kanske nalkas också något av en påminnelse om *det slumrande Asiens andliga makter*. Uti den tidskrift för den nya tiden, som började att utgivas

Östern och
Västern.

av professor Nicolai men sedan upphört, lades programmet enligt tidens uppfattning icke heller vidare än till Europas gränser. Tidskriftens namn var »Det blivande Europa». Av en händelse skymtade emellertid på vignetten den mäktiga skuggan från de gamla av europeerna andligen bortglömda och materiellt nedtrampade folkslagen. Under den europeiska rubriken med sin maskinella trycksvärta förtonade aningsfullt i livets färger vålnaderna av Kinas och Indiens sagovärld. Manande mötte för ögat det confusianska samhällets vapensköld »tachi» i rött och mörkt, symbolen för urcellen i tillvaron med dess dualism av gott och ont, samt det vita buddistiska korset, symbolen för förhoppningarna om en renare värld.

En samverkan mellan Östern och Västern är emellertid så mycket mera av behovet påkallad, som vi stå inför en stor tilldragelse, kallad *Asiens uppvaknande*. De stora minnena ur Österns kultur överskugga Europa. Bådas väsensart kunna gagneligt komplettera varandra. I politikens historia representera Asien och Europa två olika världsåskådningar, olika själsliga system för uppbyggande av ett samhälle.

Europas folk äro komna från invandrade stammar, som, hopade av vitt skilda slag inom trånga gränser, befunnit sig i ständig kamp med urinnevånarna och sinsemellan om makten och fördelarna. I dessa strider behövde de naturkrafterna till hjälp och gjorde därför de stora uppfinningarna. Rent biologiskt ha därför de samhällsordningar, som framgått ur dylika situationer, likaledes präglats utav desamma. Att organisera makt, eftersträva makt, bruka makt för materiella vinningars skull på andras bekostnad, det har varit huvudsaken. Det andliga livet stod också högt men mera på grund därav, att det utgjorde en tillflykt för de förföljda och plågade minoriteterna och sanningsvittnena. Under stundom tog det även själva ledningen av tidsströmningarna och den politik, som framgick ur dem, men lämnade då, trött på de materiella konflikterna, den fasta marken och förlorade sig i det blå. Det blev ett ständigt antingen—eller, men icke jord och sol på en gång såsom naturen ordnat det. En liknande oreda, ehuru i ännu större omfattning, försiggick i yngre historiska skeden uti särskilt västra delarna av Asien. De oroliga nomadfolken därstädes läto höra av sig på många sätt, och deras härjningar äro för européerna betecknade med namnen Attila, Tshingiskaån och Tamerlån.

Längre bort däremot och tidigare i historien grundades och utövades en hög kultur, synnerligen begriplig i och för sig själv, men så främmande för europeisk taktik som möjligt. Det är därför, det bör vara så nyttigt och befruktande, att västerlandet börjar spegla sig i

dessa bortglömda, sällan upptäckta förebilder. De folk, om vilka här är fråga, hade åtminstone på den tiden stadgat sig någorlunda. De voro icke på samma sätt gripna av vandringsfolkens ävlan. De förföllo icke heller så fullständigt till något antingen-eller, de skapade under andlig ledning nyktert åt sig en materiell kultur, byggd på jord och arbete, samt en andlig, utmynnande i personlighetens utveckling till en god människa. Mellan fyra- och sex-hundra år före vår tidsräkning började denna uppblomstring i österlandet.

Människorna äro säkerligen av naturen tämligen desamma i alla världsdelar. De äro i varje händelse överallt lättleda. Därför har traditionen, andan, i vilken de röra sig, en ofantlig betydelse. Med den stiger och sjunker kulturen periodvis, samlas eller splittras individerna.

I soluppgångens länder blevo sålunda av tradition sådana samhällsvärden som kärleksfullhet, välvilja, pliktuppfyllelse, måttfullhet, sanningslidelse, ödmjukhet omistliga grundvalar vid de även där alltid vanskliga försöken att fostra medborgarna och uppbygga ett samfund. Statskonstens mål blev att tjäna livet, »rena hjärtat», söka det enkla, tala utan lärdom på ett begripligt sätt till hela folket. Det gällde med andra ord icke minst den för en europeisk partipolitiker förvånande uppgiften att av medborgaren skapa en god människa och med sådana redskap arbeta sig även fram emot broderskap, ekonomisk rättvisa och i sak demokratiska institutioner (realdemokrati).

Inom Europa, Amerika och Australien har visserligen också allt dylikt, som förenar och samlar, funnits nedlagt i vårt medvetande. Men det har stannat vid ett dogmatiskt tämligen betydelselöst fromleri vid högtidliga arbetslösa tillfällen. Traditionen har i det pulserande livet samlat oss om ensidiga materialistiska åskådningar. Samhällslivet har blivit en brutal ävlan om makt och materiella fördelar. Att vid skapandet av en samhällsordning utlösa även de andliga verkligheterna i politisk taktik har varit en för europeiska maktsökare och majoritetsmänniskor hittills ofattlig uppgift.

Denna Österns statskonst var således ej grundad på någon högre lärdom utan mera på vardagslivets, vilket ock är det verkliga livets, begripliga erfarenheter. Det var ej något ensidigt skattande åt den ena eller andra av tingens två sidor utan ett praktiskt hänsynstagande till dem båda, varken en religion eller en filosofi utan snarare moral-lagar för det individuella livet och samhällsordningen. Men å andra sidan uppstodo i följd därav en del regler, som måste iakttagas, och dessa nedsjönko ofta hos kommande slakten till besvärjelse i stället för

symbolik och till vidskepelse i stället för begrundande av livets ursprung och mening.

Nu om någonsin behöva Europa och de i dess spår uppvuxna nya materialistiska världarna någon påminnelse om tillvaron jämväl av andliga verkligheter. Österns civilisationer kunna lära oss åtskilligt, icke minst då det nu gäller en förnygring i samhällsordningen och nödvändigheten att åstadkomma även en själ i uppfinningarna, varorna och organisationerna.

Det är därför så karakteristiskt, att i ovan skildrade facerna av Österns historia och dess utflöden mot de västra gränsmarkerna betecknas topparna i det övertygade arbetet för en samhällsordning med namn såsom Laotse, Kongfutse, Buddha, Zarathustra, Sokrates och Kristus. I Västerns annåler betecknas samma sak av gestalter som Alexander, Cæsar, Tsar Peter, Robespierre, Napoleon, Marx, Bismarck och hos eftervärlden sannolikt även Lenin. Man skulle nästan kunna säga, att det var i sin ordning, då av förenämnda företrädare för Asiens åskådning de fyra första uppnådde hög ålder och gingo bort utan att ett hår kröktes på deras huvuden, under det att Sokrates och Kristus, som levde på de europeiska gränsmarkerna, blevo mördade av byråkratien och partierna. Såsom en sammanfattning må framhållas följande satser.

Asiens gamla statskonst ville kärlek. Den europeiska statskonsten har nästan alltid endast velat våld.

Asiens gamla statskonst var byggd på välvilja, sanningslidelse och ödmjukhet. Det europeiska partiväsendet vältrar sig i maktutövning, osanning och skrävel.

Asien trodde, att människorna borde börja med sig själva. I Europa finnes överallt endast andras skuld och ingenstädes en egen.

Asiens gamla statskonst ville följaktligen vara uppbyggande och fullkomnande. På europeiskt maktspråk kan den dock också kallas revolutionär, d. v. s. omstörtande. Den var materiellt revolutionär genom sin fordran på ekonomisk rättvisa, den var andligt revolutionär genom sitt krav på själens odling, den var taktiskt revolutionär genom sin resning mot våldet såsom kulturmedel.

Den europeiska statskonsten ställer sig själv städse inför nödvändigheten av omstörtningar i egendomsförhållandena. Men den framträder på alla händer såsom en reaktionär motståndare mot de båda andra revolutionerna och misslyckas i följd därav merendels i allt väsentligt. De andliga kartellerna äro även den europeiska demokratiens skötebarn, och de följa samma »kapitalistiska» lagar som de ekonomiska trusterna.

Förklaringarna till dessa stora olikheter ligga i historiens förlopp. Facit av detsamma blev emellertid, att Asien försökte ödmjukt bygga sin politik på *sanningar*, under det Europa alltjämt kommenderar under självförhåvelse fram en politik, byggd på *läror* med trånga horisonter.

Vad som tar hänsyn till livets, tingens två sidor, till sol och jord i förening, kallas en sanning. En lära i egentlig mening är åter något, som räknar företrädesvis endast med endera av dessa sidor. Den framträder oftast såsom en resning mot en motsatt läras förtryck och slutar med att sätta dit i stället sitt eget.

Lärorna företräda livets enfald, de sönderriva människorna, splittra dem för alla vindar, göra dem till trälar. Sanningarna slå vakt om livets mångfald, de läka såren, samla människorna, göra dem fria.

Lärorna skänka människorna herrar, avlönade överstepräster, byråkrater, som på fullaste allvar tro sin kallelse och egen utkomst vara att sätta sin lära över allt annat, att tvinga den på sina egna och andra med våld och våld, ja, med »järn och blod», om icke något annat hjälper. Sanningarna åter innefatta en oavlåtlig uppfordran till att tjäna livet och människorna med välvilja och att i detta finna även sin egen verkliga fördel.

De europeiska demokratierna tro sig komma med något nytt, ehuru de uti det väsentliga äro vasaller under det förflutna och dess metoder (formaldemokrati). Såsom undertryckta kämpa de av nödtvång för andlig frihet och våldets avväpning, men väl i maktens grannskap anse de sig nödsakade gå i de gamla hjulspåren. För att nå den nyckfulla gudinnan och hålla henne fast, gripa de till vad man kan kalla fortsatt andlig kapitalism, ny militarism eller bådadera.

Vad tiden nu framför allt kräver, är väl *en samling av människor*. Vilka nya möjligheter skulle ej falla över dem, vilka ekonomiska och andliga verkligheter skulle ej snart nog komma alla till del i dessa fruktbara brytningstider, om livets uppbyggande och fullkomnande krafter såddes med kärlek och beslutsamhet på samma gång över markerna.

I stället se vi våldsväldena resa sina huvuden fortfarande som förut. De gamla reaktionära tronerna ramla, och fylkesväldena från höger till vänster skynda att slåss om ledigheterna.

Den gamla lösen var »järn och blod». Den nya lösen är densamma. Ja, bakom skyntar en förtvivlad lära, som till och med frånkänner människorna en själ — en lära lika ful, nedbrytande och mot naturen, som fabrikenas sot, larm och löneslaveri, ur vilka den sprungit fram.

Man måste emellertid vara optimist. I all synnerhet därför, att allt visar, hurusom den europeiska ödesläran icke ensam härskar över oss, utan att det personliga initiativet, viljans makt, också är en faktor att räkna med som få andra.

Å andra sidan reser sig frågan, huruvida lösningen av tillvarons gåta ligger i en återgång till det enkla, såsom Asiens visdom under ursprungliga förhållanden bjöd, eller om kurirtåget, som överväldigande rusar in på en larmande europeisk huvudstads bangård, fortfarande bör för oss bli symbolen för ett ideal? Detta är svåra spörsmål. En människovän vill kanske helst svara ja till det förra, en människokännare måste sannolikt böja sig för det senare. Den romerske kejsaren Julianus, kallad avfällingen, försökte av ideella bevekelsegrunder en återgång till hedendomen i följd av den kristna kyrkans begynnande förfall. Han kämpade dock förgäves emot det påträngande Asiens själsliga krav och måste enligt sägnen på dödsbädden bekänna: du har segrat Galilé. Sedan segrade i alla fall det gamla Europa på omvägar och föll ned i dyrkan av sin hedendom: makten och ägodelarna.

Nu vill det till, om gamla Asien än en gång skall segra över det gamla Europa men göra det varaktigt på det sättet, att det blivande Europa uppgår såsom en trofast länk i en hel och renare värld. Österns djupare ande och västerns mäktigare materia måste sammansmälta till ett. Då börjar något nytt i världshistorien.

*Humanistiskt
manifest.
En ny politik,
byggd på
gamla san-
ningar.
(Januari
1919.).*

Utgångspunkter.

Världshistorien är en berättelse om strider mellan lärorna med förbiseende av sanningarna. Lärorna bygga företrädesvis på endera av tingens två sidor och splittra. Sanningarna söka sammansmälta de andliga och materiella verkligheterna och samla.

Hittills ha teorierna och deras praktik huvudsakligen rört sig i pendelsvängningar mellan oförsonade motsatser, såsom idealism och materialism, rationalism och empirism, allt uttryck för solen och jorden i människans natur. Den idealistiska läran såsom ensam världsförbättrare tar icke tillräcklig hänsyn till den materiella verkligheten och slutar i dimmiga chimärer utan varaktig återverkan på livet, såpbubblor, som glänsa ett ögonblick i solen och försvinna. Den materialistiska läran såsom ensam världsförbättrare beaktar icke tillräckligt den andliga verkligheten och resulterar väsentligen i omflyttningar av maktförhållanden, vilka icke förbättra mänskligheten. Den goda viljan därtill dränkes till sist i blodpölar och blir på det sättet till intet.

Måhända skall Europa nu icke undgå att fullfölja sin ensidigt

materialistiska lära och fullkomna sig ytterligare i hunger- och blods-offer. Det kommer därefter en tid, då mänskligheten trängtar till räddning genom en upplösning av dessa motsatsförhållanden och en innerlig samhörighet mellan de två skilda sidorna i människans natur och i hennes verk. Att redan i dag förbereda denna samlade rörelse är en hög uppgift för alla människor.

Andligen äro vi alla bland olika samhällsgrupper, trots individuella gradationer, till intellekt och karaktär samma slags folk. De andliga verkligheterna förena oss. Begreppen »alla» inom en nation och »mänskligheten», mellanfolkligt sett, måste därför bli sociala, politiska begrepp. Materiellt äro vi också till behoven samma slags folk. Om de mänskliga strävandenens yttersta mål i och för sig råder knappast någon strid. Detta är grundläggande utgångspunkter.

Det som alltid kommer att särpräglade människorna är den naturliga självbevarelsedriften och skillnad i anlag. Det, som söndrar människorna, är den primitiva självisheten. Det, som skärper motsatserna till det yttersta är den oförtjänta skillnaden i fördelningen av materiella värden och bildningstillfällen, möjliggjord genom samhällsordningens skydd för planlös produktion och konsumtion av materiella och andliga värden. Detta reser klass emot klass.

Program.

Utplånandet av dessa nedbrytande missförhållanden kan endast ske genom ekonomiska omdaningar och själarnas kultivering på samma gång — med stöd tillika av en realdemokratisk författning, d. v. s. en ordning, som bygger på sinnelagets demokrati och icke blott formernas.

Därvid måste följande ekonomiska, andliga och politiska riktlinjer vara vägledande:

1) *Ekonomiska riktlinjer.*

Jorden och dess rikedomar tillhöra alla, den brukas endast för sina förnuftiga ändamål och fridlyses från de strider, för vilka den nu är den främsta tummelplatsen.

Ett tryggt hem i gemenskap med naturen är varje människas oförytterliga behov och rättighet.

Produktion, varuutbyte och samfärdsel tillföra konsumtionen efter dess behov de bästa varor till minsta tillverkningskostnad. Spelet om oförtjänta vinster omöjliggöres. Slaveriet under kapitalet avlyftes och i stället kommer arbetet för egen och allas räkning. Kreditväsendet bör vara till för att hjälpa medborgarna och icke för att förtjäna på dem.

Individen får sitt och samhället sitt.

Den nuvarande ekonomiska desorganisationen bör med andra ord upphöra att vara en länk i den högsta samhällsordningen.

2) *Andliga riktlinjer.*

Ingen samhällskultur kan resas annat än på individernas kultur. Ingen individuell kultur kan byggas annat än på andliga och materiella faktorer i förening. Ingen andlig frigörelse nås med endast teknisk bildning, utan därtill fordras även själens odling.

Alla ha därför rätt till en fullgod uppfostran och en likvärdig teoretisk-teknisk undervisning. Medborgarnes karaktärsdaning måste bli en grundläggande samhällsangelägenhet och allt omhuldas, som kan främja personlighetens inre utveckling såväl som kroppslig hälsa. Dock är det till sist självverksamheten, som är betydelsefullast, arbetet som adlar mannen.

De andliga kartellerna uppstå på enahanda sätt och följa samma lagar som de ekonomiska trusterna. De resa maktställningar åt sig på våra själar, och därför bära tillfällena därtill förekommas. Den andliga kapitalismen är en fruktansvärd verklighet, likaväl som den ekonomiska och den uppbäres dessutom av alla politiska partier.

Den nuvarande andliga desorganisationen bör med andra ord upphöra att vara en länk i den högsta samhällsordningen.

3) *Politiska riktlinjer.*

Respekten för människans liv måste vara ett axiom, dödsstraffets avskaffande en kulturnödvändighet, människornas avvapning en livsfråga, varje »makt utan ädelmod och mildhet något, som vi ej böra fördraga att se».

Vörndnad för andras samveten, hänsyn för andras förutsättningar — miljön, strävan att tyda andras handlingar till det bästa, ridderlighet i tänke- och umgängessättet, skydd för det svaga och förbisedda, för minoritetssiffrorna mot majoritetstalen, saken före personer och partier, realdemokrati före formaldemokrati.

Ingen individ, inget katteri, ingen klass, ingen nation har någon kompetens eller befogenhet att självtaget härska över en annan. Herraväldet över sig själv, känslan av egna förpliktelser är den enda regim, som leder till verklig demokrati.

Alla böra beredas tillfälle att göra gällande sin goda förmåga, och ingen tillåtas en maktutövning, varigenom man ruinerar både sin egen och andras förmåga.

Målet är att bli en enda broderlig mänsklighet utan klasskillnader.

Den nuvarande desorganisationen i författningen bör med andra ord upphöra att vara en länk i den högsta samhällsordningen.

Taktik.

Vägen till friheten ligger i det meniga folkets, medborgarnas, massornas egen personliga frigörelse från trældom under lärorna och partierna. Partierna äro en spegelbild av det nuvarande systemet. De företråda en eller få sidor av verkligheten och livet. De bygga på läror, sällan på sanningar. Ett sådant ensidigt partitagande uppammar självtillräcklighet, förkväver självansvaret, censurerar befruktande meningar och alstrar sterilitet. Detta allt befordrar uppkomsten av å ena sidan en okritiskt troende, ledd massa och å andra sidan ett nytt övervälde, än ärligt fanatiskt, än oärligt demagogiskt och än resignerat konservativt. Överallt vid skiljevägarna möta oss auktoritetskrävande vägvisare till lärornas och partiernas fällor. Dylik ensidig och otillräcklig undervisning betyder allt för ofta uppfordran till underkastelse under något, som det endast är ett fåtal förbehållet att kunna förstå.

Människorna måste dock någon gång få tillstånd att gå till sig själva och skapa sin egen lättfattliga filosofi. Där skola de upptäcka en värld av hårda erfarenheter och mitt ibland dem ett eget outsläckt rättsmedvetande, en enhet i mångfalden. Vi måste alla bli människor. Det ekonomiska vanstyret nedbryter kroppsligen. Det materialistiska enväldet i dogmerna och den gamla partipolitiken ruinerar själsligen. Folket — det vill säga vi alla — bör tillåtas att bli upplyst och suveränt, beredas möjligheter att kunna börja med sig självt och behärska sig självt. Det måste, sålunda rustat, såsom individer och genom sina organisationer träda fram och omedelbart inverka på utvecklingen i världen.

Den ovan antydda idé- och realpolitiken vill praktiska resultat i stort och smått. Vägarna måste vara många, de kunna än gå fram breda och utstakade, än tagas tusenden efter lägenheterna, dock alltid med utsikt mot målen och känning med ovan betonade grundsatser för taktiken. Dessa vägledningar få således icke, såsom i partipolitiken, vara krav, som vi lägga på andra, utan måste bliva rättesnören, som vi trots den mänskliga naturens brister försöka småningom tillämpa på oss själva i vår egen politik.

Saken själv och den anda, i vilken den verkar, äro drivande, befruktande krafter, som intet annat. Sakligt arbete, upplysning och hänförelse äro taktik, mera nyskapande än agitation, vädjan till primitiva instinkter och desperation.

Genom att sålunda gå fram mot bestämda, begripliga mänskliga mål i stället för oklara utsikter, genom att fritt söka känning med san-

ningar i stället för att träla under läror, genom att bygga på mångsidig sakpolitik i stället för ensidig partipolitik, genom att söka samla människorna med välvilja i stället för att driva dem bort ifrån varandra med ovilja, — genom att kanske rent av skatta något mera åt kärlek och något mindre åt hat, bör även över det samhälleliga arbetet kunna komma en anda, mäktig att samla den allmänna opinionen om höga mål.

I den mån människor kunna fritt enas om ett sådant åskådnings-sätt höjes det politiska och sociala livet från ett ruinerande partigräl med våldet som yttersta argument till en kulturrörelse, som blir produktiv och i tillfälle att uträtta något av bestående värde. En ny anda ensam kan åstadkomma vad måttfulla lagar väl kunna befrämja men aldrig skapa.

*

Humanismen i sin ovan angivna vida betydelse är icke något fristående. Den vill växa fram ur det närvarande sådant detta framgått ur de två senaste huvudströmningarna, liberalismen och socialismen. Dess program, såsom det numera uttryckligen avfattats även i de svenska socialistiska partiernas författningar, är att avskaffa fattigdomen, bereda ekonomisk och andlig frihet för alla och jämna vägarna för alla till bröd, frihet och självansvar.

Det gäller emellertid, i all synnerhet i dessa brytningstider, att föra detta program ut i livet, att vidga begreppet fattigdom till att omfatta icke blott den materiella utan även den andliga nöden. Även den så kallade statsmakten, som dock så väsentligt ingriper i våra öden, bör väl någon gång förnimma, att dess uppgift även kräver direkt omvårdnad om livets högsta värden.

Man plägar säga att de andliga verkligheternas framförande på detta sätt såsom en politisk faktor vid sidan av de materiella är den ensammes väg. Nu bör den emellertid omsider i alla länder bli mångas och med tiden de mångas. Detta måste för övrigt ske någon gång, därför att naturens ordning fordrar det, därför att detta är livets mening.

I enlighet väsentligen med dessa riktlinjer, rätt förstädda och ej partipolitiskt misstydiga, inbjuda vi härmed likasinnade, oavsett samhörighet med det ena eller andra av de nuvarande partierna:

att deltaga i en rörelse bland alla människor med följande oåterkalleliga och ständigt vägledande mål:

att genom ekonomiska omdaningar och själarnas kultivering på

samma gång — med stöd tillika av en realdemokratisk samhällsordning — förvandla alla människor till en enda broderlig mänsklighet utan klass-skillnader.

En gång året 1919 skulle ett bland de tusende mötena äga rum. Det gällde att väcka politiskt intresse inom huvudstadens studentkår.

Styrelsen hade gjort vad den kunnat. Som inledare hade vunnits en bemärkt riksdagsman, som skulle inleda diskussion om »partiskiljande moment i svensk inrikes politik».

Nå, lokalen blev icke fullsatt. Tiden är för obändig för att godtaga annat än rafflande föreställningar. Och även intellektualismen följer med sin tid. Men ett eller annat hundratal unga män och kvinnor förutom ett par inbjudna hade samlats i alla fall.

Inledaren, en konservativ politiker, kom till det ingalunda oväntade resultatet, att äganderätten i dess nuvarande organisation var det partiskiljande momentet. Rena sanningen således, till en mycket stor del åtminstone. Även då han idealiserade detta krassa begrepp, kunde anhängare av andra uppfattningar icke undgå att giva honom rätt i en del erinringar mot demokratin. Någon lösning på livsgåtorna är dock med en sådan ståndpunkt icke att vänta och antydde icke heller. Slutintrycket blev, att nu gällde det fortfarande att ta till knytnävarna på alla håll för att slå sig fram till taburetterna eller den så kallade makten.

Under diskussionen ifrågasatte någon, om det icke vore fruktbarare att till grund för våra betraktelser också lägga det, som förenar människorna i stället för det, som skiljer dem åt. Det finnes, utvecklade talaren, något som enar människorna på ett vida varaktigare sätt än tillfälliga materiella olikheter skilja dem. Detta mänskliga inom oss kunde omsättas exempelvis i kravet att vi borde i den praktiska politiken samla oss om att »avtorka lidandets tårar» såsom orden slumpvis föllo.

I en replik inlät sig inledaren ganska utförligt på denna paroll.

»Det är omöjligt», sade han oförbehållsamt. »Det är en privatsak, som ej har med politiken att göra.»

Under inledningsföredraget och den närmast följande diskussionen hade auditoriet genom mimik och åtbörder livligt avspeglat olika stämningar. En del av de närvarande, kanske de flesta, voro synbarligen tämligen ense med inledaren. Till de humoristiska inläggen skrattade publiken, vilka olika meningar man än hade.

Då talaren åter nu framslungade sitt »omöjligt» gent emot en

samverkan för att avtorka lidandets tårar, blev denna studentpublik plötsligt stilla och allvarlig. Jag såg så tydligt, hur knappast någon var beredd att följa även denna paroll. Det uppstod hos de unga påtagligen en inre diskussion. Och mellan vilka fördes den? Jag tror att den fördes mellan deras miljö och deras samveten.

Till denna upplevelse anknöt sig för mig ett annat minne. Någon tid förut pågick debatt inom huvudstadens socialdemokratiska vänsterkommun över ett ämne, som var formulerat annorlunda men i själva verket till innehållet tämligen detsamma. Även där fördes på tal det, som borde och kunde samla människorna. Och även där svarades: »det är omöjligt».

I morgonväkten till en ny tid förnekas fortfarande, att det finnes andliga makter inom oss, som frambära samma program och bönfalla om dess uppfyllande. Det är omöjligt ropas från skilda håll. Och från de höga bergen statsmakten, kyrkan, pressen, byråkratin, partiställena, svarar ekot runt omkring hånande och kallt: omöjligt!

Liksom de unga studenterna stanna människorna i gemen först häpna och tveksamma inför det omänskliga talet. Men så gripas även de slutligen av yrseln. Det brusande människohavet fräser av omöjligheter, tillhyggena komma i gång, giftbägarna tömmas och blodet flyter i strömmar.

Vilken hemsk tragedi är icke detta. Det enda, som är möjligt, kallar man för omöjligt. Och det som i alla tider visat sig vara omöjligt, det och endast det tror man vara möjligt.

Högförrädderi.

Man må tvista, huruvida det begrepp, som kallas staten, är en förtryckareapparat eller en fredsstiftare. Säkert är, att det senare är föremålet för allas önsknings och det förra allt för ofta det faktiska förhållandet. Så länge möjligheter erbjudas oss att till egen fördel kunna härska över varandra, folk över folk, klasser över klasser, lärda över olärda, män över kvinnor, karriärer över massorna och så vidare, kommer förtrycket att göra sig brett i högsätet vid sidan av en eller annan välvilja.

Var och en, som svingat sig upp till en dylik obehörig maktställning, idealiserar den för att kunna behålla den, — också ett bevis på tillvaron även i det mest förbenade av ansatser till ett samvete. Man inbillar sig, att man företräder rättsordningen och allas säkerhet. Ett uppror från de förtryckta betraktas därför ej såsom den mänskliga sak, som den är. Varje förgripelse mot den bestående ordningen sär-

skilt i dess grundvalar måste stämplas som ett brott. Detta brott kallas i alla makthavares strafflagar för *högförräderi*.

Det är med tillfredsställelse man kan konstatera, att även i detta äro alla människor lika varandra. Envälden, fåvälden, klassvälden, folkvälden alla äro de färdiga med stegel och hjul för högförräderi. Anses resningen alltför hotande och utrymme för dess avfärdande ej kunna beredas i tillgängliga domstolslokaler och fängelser, tillgriper man så kallad terror. Även denna senare företeelse är lika på alla händer med den skillnaden vanligen, att ju mer den hotade makten står fjärran från de mänskliga drömmarna om ett broderskap, ju mera lågsint och hänsynslöst blir också blodbadet.

Världskrigets epok har genljudit av skymford om högförräderi av andra och dånet av de bilor, som fallit efter detta kommando. Samtidigt ha nästan alla dessa stränga herrar levat högt på sitt eget högförräderi. Ett bevis således bland tusenden, att världen icke kommer att gå ett tuppfjät framåt, så länge den styres på detta obegåvade sätt utan förstånd på den fördel man bereder både sig och andra genom att i sina statsmaximer börja med sig själv.

År 1916 höll en Finlands blivande statsminister inför medlemmar av neutrala konferensen i Stockholm ett föredrag om det finska folkets rätt att leva sitt eget fria liv. Intet låg honom då närmare än att finska folket och dess ledare, om möjlighet yppades, hade både rätt och plikt att för detta mänskliga kravs uppfyllande begå högförräderi mot den ryska staten. De behövde dock icke begå detsamma. Det förunderliga inträffade nämligen, att nämnda stat sedan fick en ledning, som, vad man än må säga om densamma, framkommen till makten, kanske för första gången i världshistorien fattade sin uppgift vara att strida för mänskligheten och på den vägen söka varaktig lycka även för ett fädernesland. Denna statskonst började därför med sig själv i tillämpningen av nationernas självbestämmanderätt såsom den första grundvalen för ett mänsklighetens samhälle. Finland var bland de första främmande folk under det ryska väldet, som av den ryska regeringen mottog sin nationella frigörelse såsom en självklar sak, när den påfordrades. Sedan ha de finska politikerna sökt vidga sitt krav även till Fjärrkarelen med åberopande av samma rättsprincip, ett krav som också nu i dagarna tillmötesgåts, ehuru kanske på ett annat sätt än man tänkt sig.

Men så kom provet. *Den åländska befolkningen*, intensivt kännande sin gamla samhörighet med Sverige av historiska, geografiska, språkliga och ekonomiska skäl och fruktande den finska nationalismens hän-

synslöshet i framtiden, vädjade till Europa att efter folkomröstning få söka skydd, frihet och trevnad i den gamla modersfamn. Den senaste akten i detta skådespel visade, hurusom den man, som år 1916 krävde sitt lands befrielse och säkerligen var beredd att vinna den även genom högförräderi, sedan själv i spetsen för en finsk regering lät häkta de åländska ledarna av ett så naturligt krav för ingenting mindre än fullbordat högförräderi. Här kan verkligen tillämpas det gamla statsmannanordet: »Om du visste, min son, med hur liten vishet världen regeras».

Visserligen är det svårare för finländarna att medgiva ålänningarnas självbestämmanderätt än för svenskarna att mottaga densamma. Det förra kräver nämligen självövertunnelse, under det svenskarna till synes tillföres en fördel. Och det är icke sagt, att den svenska politiken, ställd inför liknande prov, skulle kunnat höja sig till någon flykt. Vi minnas, hurusom ej länge sedan svenska medborgare trakasserades, häktades och dömdes för högförräderi under ledning av en högt stående person för det de deltagit i en konferens för protest mot Sveriges indragande i världskriget och en vädjan eventuellt till folket att vägra sin medverkan därtill.

Ålandsfrågan löses framtidsdugligt endast med rätten. Självbestämmanderätten skulle ju bli ett av vederlagen för världskrigets hemsökelse. Men även om, trots allt, vitt slaveri här fortfarande anses böra juridiskt upprätthållas, går detta slavkontrakt tillbaka till traktaten i Fredrikshamn. Genom denna våldsakt avstods Finland med Åland av Sverige till Ryssland. Ryssland måste vara med och slutgiltigt bestämma konsekvenserna av traktatens upphävande. Allraminst lär Finlands frigörelse skett med avsikt från rysk sida att låta finnarna förtrycka en gammal svensk befolkning, som önskar och kan återförenas med moderlandet.

En lösning med rätten kunde visa de finska politikerna vägen till den verkliga lyckan även för deras eget land.

Socialiseringen.

Socialiseringen är kanske den viktigaste dagspolitiska frågan för tillfället. Det är nämligen formeln, under vilken socialdemokratien, kommen till makten, söker lösa sitt program. Helt naturligt för övrigt. Detta program mynnar ju närmast ut i att vilja upplösa det onaturliga och äventyrliga motsatsförhållandet mellan arbetsgivare och löntagare.

Diskussionens ofruktbarhet på denna punkt är, så vitt jag förstår, uppenbar. För det första därför, att höger och liberaler icke alls diskutera principfrågan: är systemet privat arbetsgivare och löntagare ett riktigt kristligt och lyckosamt system, som bör för all framtid bibehållas eller

icke? Detta är huvudfrågan. Besvaras den nekande, måste en mänsklig diskussion inriktas på utvägarna för att åstadkomma andra verkligt lyckliga förhållanden.

Socialdemokratien får väl anses vara klar med principen. Då emellertid hela dess teori och praktik icke är byggd på att framföra saken också såsom en mänsklig rättsfråga, i vilken bör vädjas till alla, utan företrädesvis såsom en maktfråga, där man utan hänsyn till andra och utan vädjan till allas rättskänsla, söker uteslutande med makt — majoritetsvåld, strejkvåld och vapenvåld — genomföra en socialisering till förmån för arbetarna, resa sig svårigheterna som berg. Då man vägrar att i sin tjänst taga andlig frigörelse och självansvar, samt även själv dyrkar den andliga kapitalismen, kommer det sannolikt icke på länge någon ande i företaget. Från alla dem, som av denna partipolitik våldsamt uteslutas från mänskligheten, måste förväntas en förtvivlad obstruktion. Bland de egna leden, för vilka som sagt självansvaret fortfarande förkunnas ej vara någon politisk angelägenhet och därför också börjat uteslutas ur programmen, komma utomordentliga svårigheter att resa sig genom brist på den pliktuppfyllelse i arbetet, som skulle ersätta profiten och tvånget såsom produktionsfrämjande krafter. Arbetarna komma att taga sina enbart materialistiska läror och läroförkunnare på orden. Det kapitalistiska systemet: minsta möjliga arbete mot mesta möjliga lön eller vinst, blir fortfarande tongivande.

Dessa vanskligheter har högersocialismen på känn i följd av både maktens ansvar och samhörighet i mångt och mycket med den andra sidan. Den söker då lösa dem, icke genom att tillika gå fram på nya mänskliga linjer utan genom att försöka lirka med den i ämnet idélösa konservatismen och gammalliberalismen. Följden blir, att den snärjes icke blott i sin egen själlösa materialism utan även av de förres principlöshet.

Detta synes den socialistiska politiken längre till vänster vilja undgå genom att ställa sig avvisande mot halvmesyrrer samt framställa krav på omedelbar socialisering med obönhörligt maktspråk. Den stora svagheten åter i detta program är, så vitt jag förstår, att det icke resonerar om följderna och möjligheterna för produktionen. Den tid, den sorg menar man. På sin höjd hoppas man, på åtskilliga händer åtminstone, att kunna övervinna den principlösa obstruktionen från de borgerliga och de stora mellanlagren ytterst genom terror. Någon tanke på nödvändigheten av massornas fostran till självansvar för att kunna övertaga de nya uppgifterna förekommer också här ganska sällan. På

Bihang till riksdagens protokoll 1922. 3 saml. 37 häft. (Nr 98.)

detta sätt äventyrar jämväl denna till hälften principfastare riktning att bli snärjd i sina förehavanden och förhoppningar av både sin egen själlösa materialism, de borgerligas och alla mellanlagrens principlöshet samt högersocialdemokratiens dubbelställning.

Under så nedslående förhållanden må man icke förundra sig, att många medborgare börja ana den enda utvägen uti en politik, som söker mobilisera även de andliga, enande idealen och krafterna hos alla människor.

I en broschyr om »socialiseringsfrasen», utgiven av en dansk organiserad arbetare, Carl Hoyer i Odense, framhåller också denne, att arbetarna endast genom sina egna företag, om de voro dugliga, kunde erövra marknaden, då de som konsumenter representerade ett stort antal och därigenom kunde socialisera samfundet. Detta vore den enda form för socialisering, som kunde lyckas och hade berättigande. Den socialisering, som en del profeter krävde, vore en formernas socialisering. »Det är personlighetens och sinnelagets socialisering; det gäller och — först och främst arbetareklassens egen socialisering. Så länge arbetarna icke kunna socialisera sig själva — det vill säga uppfostras till hänsyn i förhållandet mellan arbetarna inbördes, och arbetarna lära sig sina egna saker ordentligt — hur i all världen kunna de då begära att komma hän till att socialisera den övriga delen av samfundet och styra detta?»

Detta är humanistisk politik, ett exempel på den andliga frihetens uppgift i organiserandet av materien.

Tre vägar.

Politikens positiva uppgift är ju ostridligt att förverkliga vad man alltid kallat »friheten» och uträtta detta för alla. Otaliga människor och i själva verket vi allesammans uti våra bästa stunder mena därmed frigörelse samtidigt ur både andlig och ekonomisk fattigdom. Denna uppfattning stöder sig på naturlagarna. Den kan undertryckas eller tillfälligtvis glömmas men aldrig avlivas. Den står oavslått upp igen såsom den ende oöverbinnlige.

I vårt dagliga slit måste *vägarna* till detta mål *bliva tusenden*. Naturen är en vävnad av skiftningar utan gränser och livet en mångfallad utan tal. Universalmedlen, schablonerna, dogmerna för dagen kunna uppvisa människorna för en stund om en enda allena saliggörande yttre metod. Men de döda oftast deras eftertanke, skapa på detta sätt intet eller föga eller förstöra allt. I årtusendenas ljus föra de lyckligtvis också alltid endast dagsländans liv.

Emellertid måste det ock finnas en fälttågsplan och i den vägar läggas för framåttryckningen. Dessa kunna icke annat än gå fram breda

och utstakade. Nu som tillförne tvista vi och slåss om två och komma alltid att göra det. Skulle det icke vara tillrådligt att i stället någon gång försöka börja ena oss alla om en tredje.

Man kan förstå, att människor av intresse om förvärvad egendom eller enkel självbevarelsedrift nu längta tillbaka till *det forna tillståndet*. Det gav dock möjligheter, det producerade mycket och prisen voro billigare. Med några förbättringar i tekniken skulle kanske dessa möjligheter mera än som tidigare skett kunna stå öppna även för alla. Detta betyder en återgång till den gamla breda vägen.

Dessa illusioner äro farliga och farligast därför, att de bygga på frånvaro av ledande, ur naturens anvisningar framsprungna grundsatser, vilka dock väl knappast kunna avskaffas såsom vägledare för livet, såvida detta ej fortfarande skall föras vilse.

De grundsatser, som just nu behövas, äro icke nya, därför att människans natur icke kan vara annat än densamma. Det är icke fråga om några omvälvningar eller revolutioner, fast man kallar det så vid ytligt betraktande. Grundvalarna, som en gång måste komma till heders, kunna aldrig bli något annat än de gamla sanningarna. Talet nämligen om människokärleken och den nya människan, som blir ett med densamma genom att övervinna sig själv. Den gamla brytningen således mellan de jordbundna själviska drifterna (primitiv egoism) och de altruistiska soliga ingivelserna (civiliserad egoism).

När man därför i brytningstider som dessa fordrar en återuppståndelse av mänsklighetens ledstjärnor och gör det med ett så utomordentligt fog, så förenklas å andra sidan problemet ofantligt och göres till synes så lättfattligt för de flesta, mest nödlidande, om man *begränsar sina förväntningar allenast till det materiella*. Läror ha gått förut och banat vägen för ett sådant åskådningssätt. De ha allt mer skapat en uppfattning, att det materiella är allt och att människan saknar en själ. De äro en skapelse av industrialismens inferno. Läran är vorden lika ful, skrikande och mot naturen som fabrikenas sot, larm och onatur, ur vilka den sprungit fram.

Ett sådant tänkesätt kan icke skapa nytt annat än genom att förstöra det gamla och göra det från grunden. Det förmår ej heller någonsin att höja sig till något herravälde över sig själv. Det saknar förmåga av solskenets regim och måste ta sin tillflykt till grälet och slagsmålet. Äro människorna icke stort mer än djur eller tillåtas de av den nuvarande materialistiska partipolitiken icke vara annat, så finnes det ingen annan utväg än den totala förstörelsen mer eller mindre — i själva verket mot allas innersta önskan.

Detta är den andra vägen och även den är bred. En generation måste då offra sig. Lenin säger understundom åt sitt folk: ni måste underkasta er tio gånger så stort lidande som det nuvarande. Många eftersägare söka åter övertyga sig själva och de så kallade massorna att blott de få makten och genast grundligt förstöra allt det gamla, komma tämligen med detsamma den stora befrielsen och åtskilligt av dess lyckomöjligheter. I varje fall vida mer än vad det stora flertalet nödlidande före världskriget fick i mat, kläder och bostäder.

Lenin är här sanningssägaren, såvitt jag förstår, den målmedvetne materialisten, som obönhörligt drar ut även ödet i sin lära och icke söker smicka bort massorna med blåa drömmar.

En sådan utväg kan och kanske även måste skapa en ny och bättre värld. Visserligen icke för oss men för våra efterkommande. Ur askan höjer sig säkerligen med tiden en ny fågel Fenix såsom en dylik utvecklingslinje brukar bildligt framställas.

Gives det då icke någon tredje väg? En väg, som kan skänka liv även åt det nu levande, som kan göra det utan ständiga äventyr att vi falla tillbaka i det gamla, en väg som snabbare, fullkomligare och mänskligare leder fram till den drömda återuppståndelsen och till de nya människorna.

Denna väg finnes, blott människorna vilja upptäcka den och av sina ledare tillåtas att beträda den. Det är *den gamla visdomens väg*, förkunnad för alla tidsåldrar och vördad av oss alla. Det är sanningens makt, som röjer den, det är de andliga förmögenheterna inom oss alla, våra av naturen inplantade möjligheter till självtukt, som äro vägvisare. Den vandrigen är icke heller någon vandring på rosor. Det är en kampens väg, en samfälld kamp, en kamp mot andlig och ekonomisk fattigdom på samma gång, en kamp mot den andliga kapitalismen, men också för avskaffande av det ekonomiska privilegierade klassväsendet, en klasskamp på visst sätt således även den.

Utgångspunkterna och metoderna blott äro andra. I stället för krav på andra och icke tillika på oss själva, i stället för en brutal tävlan om yttre makt med försmående av inre förmåga, i stället för ständigt skapande av nytt motstånd och nytt våld med undanskjutande av möjligheterna till oemotståndlig sanning, så ligger den tredje vägens genius och taktik uti en oavlätlig vädjan till den realitet, som kallas människornas samveten, till deras gemensamma söndagsprogram för att genom denna solskenets regim tina upp alla mörka skrymslen och väcka liv i alla frön, som ligga gömda i våra hjärtan.

Det är kanske hopplöst att nu vänta sig någon annan utväg än

endera av de två förstnämnda vägarna. Förr eller senare leda de oss dock igen åter vilse.

Så mycket större skäl då att samtidigt börja lägga grund för den tredje, oberoende av ledande privilegierades eller ledda massornas primitiva instinkter för dagen. Utan att denna den andliga kampens och lidandets väg blir uppenbar, kommer aldrig någon fågel Fenix *med evigt liv* att stiga upp ur askan ens av den gamla världens totala undergång. Framtiden tillhör de gamla sanningarna och oss alla.

Detta är vad man kallat den smala vägen. Även den måste en gång bliva bred, det vill säga officiell och lämna utrymme även den för de äntligen mot sin frigörelse vandrande, hitintills evigt kujonerade massorna.

Frågan kan synas egendomlig i en tid, som just är socialismens. Men den behöver verkligen framställas. Uppfattningarna av begreppet äro nästan lika många som skiftningarna i livsförhållandena.

Vad är
socialism?

Socialismen är ett namn på än en epok i historien, än en längtan efter befrielse från dess olyckor, än en lära, som anser sig ha funnit ett botemedel, än en statskonst, som tar läran på orden och söker gå till handling.

De europeiska vandringsfolken ha icke haft synnerlig tid för annat än en kamp med urinnevånarna och slagsmål sinsemellan om bytet. Ur detta tillvarelsesätt framsprungo författningar byggda på makt utan förmåga, sociala tillstånd byggda på motsättningar mellan förtryckare och förtryckta, ett tänkande rest dogmatiskt på stridande läror med försmående av de gamla samlande sanningarna samt revolutioner begynnande med halvgångna ideal och slutande med en lekande omväxling allenast i form och person av de gamla orätrådigheterna.

Detta krigstillstånd födde vidare de stora uppfinningarna. Naturens krafter mobiliserades till hjälp i detta allas nedtrampande av alla. Sålunda uppstod industrialismen med sin massproduktion, sin ofantliga uppblomstring av alla kvantitativa värden och sitt masselände. Stridens vågor brusade nu som stormfloder mellan individer och nationer. Den allmänna värnplikten möjliggjordes och föddes följaktligen. Det yttersta våldet fick ett uppsving som aldrig tillförne. Det hela slutade sist i den olympiad, som kallas världskriget och ännu fortsätter att löpa ut sin lina uti de ekonomiska och politiska inbördeskrigen. Efteråt kommer icke osannolikt syndaffoden.

Det ständiga våldet under dessa epoker tvang individer, klasser, samfund, samlade folk till ett motvärn, som tillvaratog och fördjupade

de förbisedda andliga värdena, i samma mån våldet var omätligt. De stenade, brände, korsfäste sanningsvittnena, de ensamma grubblarna, bildstormare, resningar mot auktoriteter och läror, uppror av politiskt och ekonomiskt undertryckta, allt detta skapade det bästa av kännande, tänkande och handlande, som kan uppvisas. Detta är den verkliga europeiska kulturen, en minoritetskultur, som lyser genom tiderna.

En blick tillbaka på det senaste solvarvet, begynnande med upplysningstidens vårbrytning, mognande i franska revolutionens utbrott och slutande i världskrigsålderns vinter är mycket upplysande. Först de behjärtade försöken att komma till något bättre med enbart idealistiska läror, som åkallade solen, anden, förnuftet. De glänste ett ögonblick som såpbubblor och försvunno eller dukade under för egna pockande ekonomiska doktriner. Sedan i stället de förtvivalade försöken med ledning av redan från början principiellt materialistiska läror, som släpa sig i stoftet, fränkänna människan en själ samt sluta i blod.

Sålunda har aftonlandets politik varit ledd företrädesvis av materialistiska åskådningar, som i sin statskonst ytterst utmynnat i kampen mellan individ och samhälle. Från statsmerkantilismen slog politiken över till den liberala näringsfriheten för att nu igen söka en utväg i den socialistiska samhällsekonomin, bakom vilken redan lurar en ny individuell revolt i de skymtande anarkistiska strömningarna och andra anlopp mot statsbegreppet.

Den »andliga kultur», med vilket detta partiväsande ibland ståtår, visar sig mestadels syfta endast på den tekniskt-vetenskapliga kulturen. Denna står närmare materialismen och är i varje fall något annat än själsodlingen, personlighetens kultivering.

Den epok under detta virrvarr, som skapade den industriella massproduktionen, har blivit *socialismens epok*. Det var trälarna i fabrikena, som av självbevarelsedrift reste sig för att undgå förgörelsen. Detta är det stora i socialismen. Dess skuggsidor ligga i dess begränsning, en naturlig följd av människornas begränsning samt styrelser, ledares och lärdomsförkunnares öde att vara födda ur denna begränsning och till dess upprätthållare.

För det första tilldrogo sig fabrikena och det rörliga kapitalet huvudparten av uppmärksamheten. Jorden och övriga livsförhållanden glömdes bort. Redan av denna förskjutning uppkom slagsida vid seglatsen.

Vidare tillägnade sig intellektualisterna i rörelsen en lära, som naturnödvändigt blev lika brutal, bullrande och mot naturen, som fabrikenas sot, larm och onatur, ur vilka den sprungit fram. Den stora

sanningen om människornas anpassning efter deras miljö gjordes alltmör till den enda sanningen. Karl Marx måste betona det ekonomiska såsom motvikt mot idealismen. Eftermarxisterna betrakta åter de så kallade massorna mera såsom ting än såsom varelser med tillika inre medfödda, av utvecklingen skapade förnimmelser, som höja dem över djuret.

Följden av denna själlösa materialism i läran har icke kunnat bliva mer än en. Den socialdemokratiska politiken, likaväl som den borgerliga, sysslar endast med de ekonomiska värdena. De andliga värdena, av vilka livet väl också består, det så kallade samvetets röst, som förklarar alla människor på ett vida varaktigare och djupare sätt än tillfälliga ekonomiska olikheter skiljer dem, denna andra stora sida i naturens och människans liv bannlyser den socialistiska politiken lika väl som de borgerliga partiernas politik från allmän omtanke. Den överlämnas av dem alla åt den »enskilda företagsamheten» och med samma effekt som på det ekonomiska området. Från yttersta högern till yttersta vänstern falla vi varandra i armarna på denna punkt.

Även socialdemokratien är således på detta område intet annat än en gammal-liberal rörelse. Den följer borgardömet i dess dyrkan av *den andliga kapitalismen*. Något behov av att avskaffa den andliga fattigdomen ens i rörelsens eget inre liv märkes knappast. Tvärtemot uteslöt det svenska socialdemokratiska arbetarepartiet vid sin kongress år 1919 ur sitt program självansvaret och den andliga friheten såsom programmatiska vägledningar. Och detta just vid en tidpunkt, då partiet skulle försöka borttaga profiten och tvånget såsom produktionens hävstångar och givetvis icke hade någon annan ordning att falla tillbaka på än pliktuppfyllelsen i arbetet. Den svenska socialdemokratiska vänstern har redan begynt med samma utsöndring ur programmet av dess andliga innehåll; ur de officiella sinnelagen är det säkerligen även där tämligen fullständigt avskaffat. Det ligger kanske därför något uti det paradoxala yttrandet ej länge sedan av en dansk anarkist, att »socialdemokratien är den sista blomman på kapitalismens träd» — vilket ej utesluter, att de kunna bli flera.

Denna andliga kapitalism hos socialdemokratien äventyrar att förborgerliga densamma även på det materiella området trots allt. Fackföreningsrörelsen är ju icke någonting annat än en oundgänglig kamp på borgerlig mark med borgerliga vapen för borgerliga ändamål. Och då omsider tiden kom för att göra verklighet av de nya idealen, sammankrympa dessa förklarligt nog till en med maktmedel — majoritets-, strejk eller vapenvåld — frestad socialisering av de materiella produk-

tionsmedlen utan något behov av någon vädjan till alla eller att göra människorna såsom sådana bättre, och än mindre att börja med sig själv.

Stor fara är då för handen att även detta verk sammanstörtar. Antingen sammanstörtar det åt höger, kvävt av den gamla världens tusende armar och dess obstruktion emot våldet. Valvindarna åt höger i de skandinaviska länderna varsla härom. De vacklande stora mellanlagren äro icke heller politiskt uppfostrade att tänka annat än på sig själva och allraminst på hela mänsklighetens principiella frågor och så drives socialdemokratien att försöka sig på ett ännu större våld. Eller ock sammanstörtar det åt vänster, sannolikt även här mera i följd av den inre förvandlingen än det yttre motståndet. Kampen på Moskvas gator mellan Lenins bolsjevikiska och Maria Spiridonovas socialrevolutionära soldater samt den blodiga inre uppgörelsen nyligen i Petrograd mellan de landsflyktiga finska kommunisterna tala ett språk, som knappast kan missförstås. De enbart materialistiska lärorna sluta, såsom det svenska humanistiska manifestet kanske icke så oriktigt uttrycker sig, även här, liksom den borgerliga materialismens världskrig, uti blodpölar och bliva på det sättet till intet.

Under sådana förhållanden står socialdemokratien, hunnen till sin toppunkt, måhända inför den nedgång, som öppnar sig på andra sidan. Dess öde hotar att bli detsamma som liberalismens. Man kan åtminstone fråga sig, om den skall bliva en etapp på vandringen mot ljuset eller en milstolpe allenast på vägen mot en ny undergång eller en ännu mer fulländad förstörelse.

Därför har denna av en historisk utveckling betingade rörelse icke varit förgäves. Genom misslyckanden röjas vägarna kanske mer än genom framgången. Och än mer, det väsentliga i socialiemen lever kvar, nämligen *det olärda behovet hos människorna i gemen efter befrielse*. Detta källsprång växer, fördjupas, vidgas, är benäget omfatta allt och alla under nya namn kanske för samma innehåll. Det är endast *läran och dess statskonst*, som bliva efter, stagnera och försvinna. Socialismens väsen är ingenting annat än det mänskligas väsen och det dör aldrig.

På detta sätt skola även de liberala lärornas och socialistiska lärornas öden giva världen nya erfarenheter om naturens egna vägar, ånyo uppenbara hurusom sol och jord, ande och materia, kärlekslivet och de materiella nödvändigheterna endast genom att sammansmälta till en enhet skapa liv.

Bakom tumlet, splittringarna och förödelsen resa sig med andra ord igen de gamla sanningarna med sina två sidor, sin försoning och

sin helbrägdagörelse över skuggornas värld. Österns rikare ande och västerns mäktigare materia finna varandra och bliva ett.

Det är två makter inom Europa, som för tillfället stå såsom härskare: ententen och sovjetmakten. Båda äro härskare på grund av sina segerrika vapen. De äro det ock såsom målsmän för olika mäktiga klassintressen. Men också på grund av sina idéer eller den förra maktens uppfattning om det praktiskt möjliga och den senare maktens grundsats om det teoretiskt riktiga.

Båda stödja sig för dagen förnämligast på sina vapen och sina intressen. Men fråga är, om icke idéerna kanske mest hålla dem flytande, under det vapnen och intressena hota att störta dem båda.

Dessa två makter tävla nu att draga alla andra till sig för att behärska dem till hjälp i sina syften. Ententen har hösten 1920 i Genève hållit det första delegerade-mötet med nationernas förbund, som dock icke är något annat än ett förbund av regeringar. Där skulle man försöka slå ett slag för oklara mål med tillitande av regeringschefers diktaturer och gammal förvittrad diplomati, så långt de räcka. Moskva åter har i juli 1920 utsänt ett ultimatum till den övriga världen i form av tjuguen punkter med krav i huvudsak på upphävande av all personlig frihet såsom det enda trollmedel, som kan leda in i det tusenåriga riket.

Inom ententen uppstod ganska mycken oenighet om vad delegerade-mötet skulle utnyttjas till och vad som där borde få ifrågakomma. Statskonsten rör sig obönhörligt om två kända saker: bevakandet av intressen och utnyttjandet av maktmedel. De stora rättskraven få, så vitt man kan förstå, en ganska dröjande plats på dagordningarna. På sin höjd någon skumplöjning på försök här och där i markerna. Inget behjärtat försök att upprycka något ogräs med rötterna för att få en god äring på samhällsåkern.

Det officiella Sverige har tagit sitt parti och gått till nationernas förbund. Den svenska regeringen skall spela med efter det uppgjorda programmet. Den behöver icke taga någon hänsyn till det svenska folkets känslor och stämningar. Den utfärdar instruktioner på egen hand med ledning av tre eller fyra personers privata meningar och håller dem hemliga. Den ställer sig ovillig till djupplöjning åtminstone nu. Till och med den s. k. parlamentariska kontrollen, som var älsklingsbarnet för demokratin i opposition, har blivit styvbarn sedan demokratin blev regeringsmakt.

Icke heller Moskva verkar övertygande med sina imperialistiska

befallningar, som måste splittra och föröda i stället för att samla. En gång träffade jag vid en järnvägsstation en medlem av det socialdemokratiska högerpartiet. Han frågade, om jag läst de tjuguen punkterna, och förmenade, att ingen väl kunde vara med om något dylikt. Härpå svarade jag, att dessa punkter ej alls väckt min förundran. De voro, såvitt jag förstod, det behårda och ödesbestämde uttrycket för den materialistiska historieuppfattningen, vilken min interlokutör förmodligen pliktskyldigast gillade. Härpå svarade han icke något.

Man måste fråga sig, om vi icke på denna väg efter den ekonomiska kapitalismen med dess följe av andlig kapitalism nu stå inför den andliga kapitalismens verkligt stora epok.

Huru lika äro icke förenämnda två makter även i andra avseenden än de ovan redan anmärkta. Vapnen äro desamma. Även förslagenheten i deras tävlan är hämtad ur den gamla Adams arsenal sedan årtusenden. Båda utmynna väl, trots förklädnader, i några få människors diktatur med mål att »leda» andra. Ingen fråga således om att värda individen såsom en värld för sig och förhjälpa honom till den självständighet, som han behöver. I stället lämnas detta såsom någonting, som får komma efteråt av sig självt bäst det kan.

Båda maktgrupperna söka hålla kvar makten genom »utrensningar» och portförbud för nationer, klasser, partier, individer. Är detta icke just beviset för en vacklande grund och känsla av svaghet? Huru kan man hoppas att genom dylika självgoda våldsgärningar vinna någonting för mänskligheten? Helst när de förmodligen mer eller mindre upplysta män och kvinnor, som skola verkställa utrensningarna, ej ens börja med att utrensa skuggsidorna även i sin egen karaktär, vilka sannerligen äro lika stora som hos andra dödliga.

Så spelas det fortfarande krona och klave om människosjälar. Detta spel vore hopplöst, om det icke funnes en likhet till mellan de båda maktgrupperna, vilken här sparats till sist. Männe icke bakom alla vanskligheterna ligger såsom det enda bestående en god vilja på båda hållen, och syftar icke denna goda vilja, när allt kommer omkring, i själva verket till samma mål?

Huru skola vi då under vår myckna materia kunna upptäcka och bringa i dagen detta källsprång? Den verkliga kristendomen ger ju åtskilliga lärdomar i denna livets konst. Det gamla Asiens vishetsförfunnare och humanistiska statsmän hava i sin kamp mot osanningen, den ekonomiska orätten, den andliga kapitalismen och funktionarismen till förmån för alla människor givit världen en strålande vägledning till det som nu mest fattas oss. Men än mer, inom allas bröst bor det

något, som i våra ljusa ögonblick tigger och ber att få komma till tals i denna livsfråga.

Vi europeiska partimän och materialister måste tycka, att detta är nonsens. Ty vi förstå det icke. Men det kan hända, att dessa tankar skola överleva till och med oss. Ja, det kan måhända rent av inträffa, att de försmådda sanningarna skola en gång betvinga lärorna och deras partier.

Därmed kommer säkerligen först till synes åtminstone något av — »den sista striden», förlåtande och kampglad, solvarm och ljungande.

Genom världspressen gick för någon tid sedan budskapet om borgmästarens i Cork död efter en självmald svält i 73 dagar, 12 timmar och 40 minuter. Det var nästan, som om alla andra tilldragelser ställdes för ett ögonblick i skuggan. Samvetena började för en gång att komma till tals. Ja, kanske även en praktisk politisk fråga, som syntes olöslig, kan få någon impuls till sin lösning genom denna till synes lilla tilldragelse. Även Englands vänner i kriget började bli betänksamma. Amerika lovade att framlägga den irländska frågan inför nationernas förbund. Fransmännen menade, »att lordmayorns tragiska död komme att intressera hela mänskligheten för Irländs sak». En fransk tidning skrev på dödsdagen till och med: ett förhållande faller i dag i ögonen, det finnes en irländsk nation.

*Samvetets
makt.*

Vad hade då inträffat, som plötsligt kunde åstadkomma så mycket? Hur kan i vårt materialistiska Europa, där den högsta läran och praktiken för dagen är, att människan icke har en själ, en dylik immateriell tilldragelse väcka en sådan uppmärksamhet, ja, rent av eftertanke?

Det beror väl helt enkelt därpå, att det tydligen finns inom oss något mera än materia och att läran och praktiken ha misstagit sig. Vi ha verkligen till och med i vår tid och i vår världsdel vad människorna förr obestriddigt haft i alla tider och i alla världsdelar: ett samvete.

Denna händelse ådagalade ock, hurusom livets okränkbarhet måste vara grunden till en sedlig samhällsordning. Den samhällsordning, som kränker så djupt och ger så litet hopp om förändring, att en människa icke finner någon annan utväg än att själv offra sitt liv för att världen må komma till något bättre, den samhällsordningen har dömt sig själv. Den har på detta sätt förgripit sig på livets okränkbarhet. Ur detta övergrepp har framgått ett nytt, strålande bevis, att människans immateriella liv är något måttlöst förmer än hennes muskelstyrka, ägodelar och andra yttre maktmedel.

Men allting har två sidor. Dagen efter detta dödsbud kom ett nytt pressmeddelande på en undanskymd plats och utan kommentarier. Telegrammet lydde: »Ytterligare en hungerstrejkare har avlidit i Cork-fängelset.»

Vem är denne man eller kvinna? Icke ens namnet nämnes. Världspressen och dess läsare ägnar ej någon tanke åt den döde. Dock var den sak, för vilken han offrade livet, densamma och hans hjältemod var lika stort. Tydligen ha våra samveten blott ofullkomligt kommit till tals. Det är fortfarande något av ett parti- och societetssamvete, som känner och bugar endast för rangplatser och förnämiteter.

Du lilla okända förbisedda marty, som fick giva ditt liv så gott som förgäves, mottag åtminstone denna blomma på din redan igen-skottade och förgättna grav!

Skandinavien
och Argentina
i nationernas
förbund.

Vårt skandinaviska regeringsombud reste år 1920 till första delegerademötet i Genève med ett litet eget program på fickan. Svenska folket, å vars vägnar det skulle avgivas, borde för all del icke få veta något om detsamma. Men så kom det olyckligtvis till dess kunskap på skvallervägen genom ett telegram från London.

Programmet bestod av fyra små juridiska välvilligheter. Det gällde att plåstra något, nu i början helt försiktigt, med förbundets författning. Den goda avsikten var klar och oförtydlig. Och varje förbättring i världens organisation, även den minsta, har ju en viss betydelse.

De skandinaviska regeringarnas statsmän kommo till ort och ställe. De högg upp sina fyra små vakar i det nya statslivets av segerfreden frusna vatten. Där stodo de nu huttrande och sökte värma sig något vid det lilla skvalpet i issörjan.

Den stora stormaktsmajoriteten rynkade ögonbrynen. »Vad är detta för smörja», sade den. »Inga löjliga försök till fallgropar i den utstakade banan för våra isjakter».

Och så beslöto de, att de skandinaviska vattenpussarna skulle väsentligen frysa ihop igen och bliva i harmoni med det hela. Icke i år i varje händelse fick smolk i mjölken förekomma.

De skandinaviska ombuden sväljde förtreten och låtsade som om det regnade. Den som vinner tid vinner råd, tänkte de förmodligen. Kanske ihågkommo de också från skolkurserna, att det är de fridsamma, som skola besitta jorden.

Det fanns emellertid ett enfant terrible i församlingen. Detta var Argentinas representation. Den föreslog ändringar i förbunds författ-

ningen, gående vida utöver skandinavernas förslag. De argentinska förslagen satte fingret på de svagaste punkterna i författningen och ville gå till botten med frågorna.

Det är nog icke bekant för de flesta européer, att de pacifistiska idéerna, som i den övriga världen fått nöja sig med slavens roll vid regeringarnas och krigens triumfvagn, uti Argentina trängt sig fram och blivit en regeringsprincip. Alla konflikter med grannarna har Argentina främst av alla sökt avveckla fredligt. Det har praktiskt taget avskaffat sin armé. Och på dess initiativ har på gränsen mellan landet och dess mest oroliga granne, Chile, rests ett Kristusmonument, en motsvarighet till fred-monumentet på gränsen mellan Norge och Sverige.

Naturligtvis gick det Argentina ännu sämre än Skandinavien. Men Argentina tog därav ett annat intryck. Dess ombud fingo av sin regering — märk väl rent av en regering — order att giva folkförbundet ungefär följande meddelande: »Den här leken roar oss icke längre. Vi tänka icke övergiva våra ideal. Adjö!»

Argentinas ombud tillkännagåvo tillika, att »vår regerings huvudsyfte med sändandet av delegation till denna församling var att genom ändringsförslag kunna medverka till en författning, i vilken regeringen hoppades att finna de ideala grundsatser förverkligade, vilka Argentina alltid förfäktat på det internationella området och från vilka det icke kan vika.»

Nu började de officiella rösterna här och var bekymra sig över det okloka i ett sådant steg. Såsom det alltid brukar ske. Men samtidigt telegraferades det om »oro i Genève», det kom något mer positiva röster in i de följande debatterna, och snart meddelade telegrafan därifrån, att »nationernas förbund måste så snart som möjligt prestera ett positivt arbete för att icke förlora förtroendet».

I stora tider förfrysa de små tankarna. Det finus inget annat program, som värmer och kan sätta liv även i de små, ingalunda oviktiga detaljerna, än att släppa på solskenet och låta det på en gång smälta allt. Endast de yttersta sanningarna kunna väcka samvetena och förbjuda motsägelser.

Det kan tvistas, huruvida Argentina behövt formellt utträda för att vinna gehör. Huvudsaken är, att det sagt ifrån och på ett sådant sätt, att det väckte eftertanke och förstods åtminstone ute i världen. Argentina hade förlorat i omröstningen men stod som segrare i saken. De skandinaviska ombuden åter fingo nöja sig med att i det stora hela flyta efter i det stora kölvattnet. De nödgades till och med den gången

tala emot de gamla svenska systerfolkens, Esters, Letters och Litauers frihetsförklaring. Det blev Italien och andra, som bröto en lans för den saken.

Så var det den gången med vad som brukar kallas »kloket och hänförelse i politiken».

Samvets-
staten.

Inga drömmar ha väl gäckats så fullständigt som *drömmen om en idealstat*. Och ändå är det ingen längtan, som återkommer så ofta. Ja, man kan säga, att den lever obruten genom seklerna. Även den dag som i dag är går denna förhoppning såsom en varm golvström genom människohavet.

Varför gäckas denna dröm överallt, i alla tider och så fullständigt? Förmodligen därför att människorna icke mäktat att förverkliga den. Eller måhända förbjudas de av något öde att göra det. Plato har i sin dialog om den riktiga och de oriktiga statsförfattningarna på ett utsökt sätt för sin del belyst orsakerna.

Då vi nu emellertid trots allt syssla med problemet, beror det väl på, att våra erfarenheter pocka på något bättre, och någon inre röst säger oss, att det är nödvändigt. I dialogen tröstar oss också Sokrates med, att idealstaten skulle kunna åstadkommas »genom en enda förändring, visserligen icke obetydlig och lätt, men likväl utförbar». Detta medel anges vara, att de rättrådiga, filosoferna, övertaga styrelsen. Det är samma krav, varmed Björnstjerne Björnson i sitt politiska skådespel »Jakob Lange och Tora Parsberg» avslutar skildringen av det politiska livets nattsidor. Den längtan, som växer fram ur den dystra berättelsen, förtätas i den norska dialogens slutord: när skola de goda bli de styrande?

Jag vet nu icke, om Plato eller Björnson eller vi miljoner människor, som i stilla ögonblick sända en liten suck åt samma håll, därmed förmena, att man skulle ens kunna skilja människorna i goda och onda. Det är nog en vansklighets sak. Lika litet utförbart är påtagligen ett bedömande att efter en sådan sortering lyfta de goda upp till de officiella tinnarna. Det goda är för tungt. Naturvetenskapen eller den moderna sociologien kommer aldrig att uppfinna en hävstång, som mäktar det.

För övrigt, det finns icke längre några goda filosofer i den gamla goda meningen. De naturvetenskapliga uppfinningarna hava förvandlat de forna filosofiska skolorna till fossilier i sin myckna materia. Inga nya kunna slå rot i brist på andlig näring. Sociologien är ännu en formaldemokrati, som ej förmår skapa något av intet. Ty det bor icke någon gud inom den. Majoriteter och minoriteter ha icke heller något

bruk för filosofer vid statsrodret. De behärskas av sina särintressen, förankrade i vissa dagspolitiska frågor. De äro ej uppfostrade till annat än ävlan kring den heta gröten. Under detta tillvarelsesätt »segrar» en i dag, en annan i morgon. Den ena oriktiga statsförfattningen avlöser den andra.

Ådagalägger icke detta, att vi behöva ett annat grepp på frågan? Eller med andra ord, *ett praktiskt grepp*. Låtom oss avstå från att söka sortera människorna, en uppgift, som är hopplös därför att den är omänsklig. Lika litet lärer det löna sig att söka konvojera några utvalda fram till den nuvarande makten, som för övrigt skulle komma att fördärva dem alltför lätt. Må vi uppgiva försök till författningar med vertikala gränser mellan skilda människor. Kapitalets och proletariats diktaturer äro utförbara men oriktiga. Filosofiens diktatur är riktig men icke utförbar.

Vad då i stället? Må det tillåtas mig taga fasta på ett litet minne såsom en uppslagsända.

Såsom student i Uppsala besökte jag knappast några föreläsningar. Jag fann snart, att de togo onödig tid, som kunde användas bättre genom hemarbete. Av nyfikenhet på den orginelle professorn i teoretisk filosofi, Sigurd Ribbing, lockades jag emellertid såsom nykomling besöka en allmän föreläsning av honom i Gustavianum. Ironisk och humoristisk som vanligt svängde han sitt gissel åt olika håll. Och så sade han vid ett tillfälle med sitt hånande tonfall, inlett med några eggande interjektioner: »Naturvetenskaperna äro som små barn. De säga som den lilla gossen om den stora stenen, som han ej förmådde lyfta: den stenen kan inte lyftas. Detta därför, att *han* icke kunde det.» Detta intermesso brände sig in i mitt medvetande. Jag kände harm över det spefulla angreppet på naturvetenskapen, och jag hänfördes på samma gång över den andens frihetsförklaring, som låg i det utslungade påståendet.

Vad betydde denna oreflektade harm och hänförelse på samma gång. Jag tror, att de avslöjade den vanliga lilla människans medfödda förnimmelse av det olösliga sammanhanget mellan sol och jord, nödvändigheten att börja sitt medlemskap i staten med sin egen fostran genom de goda egenskapernas sakta inträngande i och omvandling av de onda.

Denna instinkt hänvisar således till en sammanslutning mellan de goda anlagen hos alla människor genom en vädjan i statslivet över alla och vid alla tillfällen till deras inre röster, eller såsom de ock bruka kallas, *våra samveten*. Den riktiga och på samma gång utförbara statsförfattningen är väl en horisontel författning. Den är en demokratisk

författning, där aristokratien eller filosofien inom alla människor sättes till allas styresman. Denna förvissning sammanfaller med Platons ord om att »en riktigt ordnad stat ovillkorligen i första rummet måste vara en uppfostringsanstalt».

Det tusenåriga riket eller idealstaten, byggd på former, är en teori. Samvetsstaten, framsprungen ur livets realiteter, är en möjlighet.

Nu vet jag mycket väl, att i den gamla liberalismens filosofi och statskonst betonades övervägande, att alla människor voro i grunden goda. De nya materialistiska strömningarna åter förhåna detta påstående såsom ett pjoller. För att då visa sig riktigt styva på linan advocera de sig bort till den motsatta ytterligheten. Människan saknar fri vilja, säga de, och är således förmodligen ingenting annat än ett djur.

Varför denna meningslösa slitning mellan läror? Varför av lärdom och envetenhet gå bort ifrån det verkliga förhållandet, nämligen att alla människor äro i grund och botten både goda och onda, ibland fria, ibland ofria?

Är det emellertid nödvändigt, att det onda skall få leva rövare inom oss och således också i staten? Skulle icke till och med en statsstyrelse kunna finna sig uppfordrad att göra vardagspolitik av sina söndagsprogram, att söka mobilisera de goda krafterna inom alla människor, resa en gräns för härjandet och därefter rent av gå till ett förlåtande anfall och vinna en seger? Är det måhända icke i själva verket detta som Sokrates menade vara »utförbart»?

En sådan förmodan låg gömd i det svenska vänstersocialistiska partiets humanistiska författning av år 1917. Mången — åtminstone jag — hade bundit vårt väsens innersta längtan vid en sådan utveckling. Det var en vårlärka, som sökte svinga sig mot solen, och på samma gång en tornsvala, som skulle susa i väg med vår längtan i fördubblad flykt mot blåa horisonter.

Västerens officiella statskonst kan på grund av sitt väsen icke annat än förakta dylika drömmar. Partipolitiken tvingas av sitt öde och sina ledband att göra dem fågelfria. Så kom även från europeiska östern en befallning att förneka dem i morgonväkten och grusa den riktiga författning, som vi sökt uppbygga omkring desamma. Det var väl en försmak även där av funktionarismens begynnande öde att slå sönder realdemokratiens idéer, en förkänning av tyranniets uppkomst ur demokratien, såsom Plato skildrar det.

Det fordrades, att vi skulle bryta ned vår författning av 1917, som vi uppbyggt i kärlek till människorna, och grusa allt i vad den höjer sig över den ryska företrädesvis materialistiska författningen.

En ny handske till de många andra är kastad, låtom oss upptaga den. Ett nytt förakt för personlighetens integritet och våra bästa tankar väller sin skugga framför sig, låtom oss avvisa det. Icke med hån, tillhyggen och blod, såsom alla de oriktiga statsförfattningarna göra. Må vi människor i gemen på alla våra inre och yttre fronter med naturlagarnas hjälp sträva uthålligt och tålmodigt, trots allt, för *solskenets regim i folkens samvetsstat*.

Det förhåller sig med samhällslivet på jordklotet liksom med detta senare självt. Det sjuder och kokar i innandömena. Men detta jäsande liv hålles i tygeln av ett förstelnat skal, som omsluter det hela och dock vid ett eller annat tillfälle ej kan förhindra elden att bryta fram genom omhöljet.

Även i vår tid brottas livet med formerna, kämpa de oräkneliga mänskliga lidelserna och behoven med samhällsordningen. Av kända anledningar är denna kamp tillspetsad till sitt yttersta just nu. Skall livet icke nu omsider lyckas spränga de omänskliga formerna, frågas från ett håll. Männe icke samhällsordningen skall bestå provet och tvinga tillbaka det rasande anloppet, spörjes ängsligt från ett annat håll. Lidandets stämmor söka tusenfalt att göra sig hörda. Människan-slaven bänder hela sin kraft för att slita formalismens tvångströjor. Det är en tid för det myckna talandet och för ropandet framför de stängda portarna till livets förgårdar. När skall detta tusenstämmiga sorl omsider tystna? När skall all denna kraft, som ödslas i fåfång brottning mot dessa murar, få en bättre användning? Mänskligheten längtar osläckligt efter idog handling, efter den stora tystnaden, där man hör spadtagen, som förvandla obruten mark till åkerfält.

Inför dessa påfrestningar kunna fördomarna, lagarna, privilegierna icke längre stå alldeles oberörda. Man måste åtminstone av självbevarelsesdrift göra något för att dämna på något sätt emot den nya hotande syndaflo den. Kanske bland dessa olustförmimmelser i det beståendes obönhörlighet också blandar sig ofrånkomligt någon glimt av samvete.

Denna målning ger, tror jag, en ganska god bild av det nuvarande tillståndet och av de senaste tidernas så kallade sociala arbete, som fyller statsmakten med så mycket bekymmer. Något måste göras, men hjärte- laget har icke genomströmmat våra bevekelsegrunder eller våra handlingar. Man sätter intressepolitiken till läkare för missförhållandena eller med andra ord bocken till trädgårdsmästare. De många förhindren anmäla sig i stormkolonner från alla väderstreck och bygga upp sina taggtrådsstängsel mot de framryckande mänskliga behoven.

Bihang till riksdagens protokoll 1922. 3 saml. 37 häft. (Nr 98.)

Denna kamp mellan form och innehåll kan, med hänsyn till dess gestaltning i vår tid, kallas makulaturismens tidevarv. Det tornar upp murar av papper, uppskov och ouppfyllda löften. Men sorlet från det stora människohavet upphör aldrig, förrän intressepolitikens polarvatten sköljts bort av samvetetspolitikens varma golvström.

Må vi ej heller förglömma, att individen också är ett litet samhälle, som avspeglar enahanda tvedräkt mellan samvetet och den yttre fördelen. Den senare uppfinner där enahanda förevändningar för att kunna slå dövörat till för det förra. Uti denna konflikt bottnar ytterst oron i det stora konstruerade samhället.

Nu äro visserligen även makulaturismens lappverk icke alltid utan värde. Det hjälper stundom en och annan här och några där. Ja, ibland när påfrestningarna äro våldsamma, kan ångesten och kanske något litet även samvetet på en slump göra avsevärda medgivanden.

Icke ens förenämnda små framsteg ses gärna på vissa håll. Man tycker att det går för fort även med en sådan snigelgång samt är glad och lycklig att i stället få använda omkostnaderna till skytteanslag, ett litet krigsartyg eller en mycket stor kanon. Det är då så mycket angelägnare att samtidigt betona en motsatt väg.

Först måste upptäckas, hurusom tidens påfrestningar mötas inom administrationen och av intressepolitiken med makulaturism i utredningarna och obstruktion i förslagen.

Därnäst måste behjärtas, att detta makulaturismens tidevarv ställes på avskrivning och statsmakten i stället söker genom samvetetspolitik och verklig kristendom skänka lidandet tillräcklig hjälp i rätt tid och i de enstaka fallen lika väl som i de många.

*En ny
milstolpe.*

De mänskliga (humanistiska) idéerna — sådana de fattats av skribenten, genomlevats under gästhesök i olika partier, samt medelst oförändrat politiskt arbete från hösten 1896 sökts göras gällande — redovisades på den sista svenska vänster-socialistiska kongressen år 1921 medelst följande inlägga, föredragen under långfredagens principdebatt.

Då jag av förbiseende försummat att inom bestämd tid avgiva en tillämnad framställning till kongressen i motionsväg, återstår mig endast att göra ett uttalande på detta sätt omedelbart till kongressen.

Till en början tillåter jag mig då erinra om den skrivelse, som av mig avläts till minoritetskonferensen i Västerås i slutet av förra året. I denna skrivelse anfördes följande:

»Låtom oss till en början konstatera det begripliga faktum att tidsförhållandena drivit partiet in på uppfattningar och utvägar, som i väsentliga punkter icke stå i överensstämmelse med de åskådningar och stridslinjer, som besjälade oss eller det stora flertalet eller åtminstone lagskrivarna vid den tidpunkt, då partiet bildades. Detta är förklarligt och har också lett till, att inom partiet nu förefinnas tre huvudriktningar.

Den ena är bolsjevikernas, som vilja inplanta de ryska förebilderna även hos oss och göra det till varje pris eller åtminstone i huvudsak. Den andra riktningen motsvarar tämligen de tyska 'oavhängiga'. Dess anhängare äro påverkade delvis av det mäktiga inflytandet från öster, delvis av förhållandena hemma och intaga därför en mellanställning, som ej kan bestämt fastslås utan måste växla efter den olika påverkande förmågan hos de två skilda inflytelserna. Ingendera av dessa båda riktningar ägnar någon nämnvärd tanke åt det nya i partiets författning. Bolsjevikerna rent av ogilla det, ja, en och annan har troskyldigt och uppriktigt betecknat det som 'bara smörja'. De oavhängiga åter ha icke tid att syssla något vidare med författningen, vilken kanske icke heller är så synnerligen djupt förankrad i deras hjärtan på grund av partilivets påfrestningar.

Slutligen föreligger en tredje riktning, humanisterna, vilka deltagit uti partiets bildande just på grund av de nya inslagen i dess författning och därför fortfarande hålla hårt på densamma. De äro bland det genuina partifolket säkerligen numerärt de fåtaligaste. Men de föreställa sig, att deras tankar — som icke äro något annat än alla människors tankar i våra ljusa ögonblick — ha en längre livslängd än de båda andra riktningarnas idéer och tro som sagt för övrigt, att nämnda tankar ha en liten boning innerst inne hos alla människor och följaktligen också hos bolsjevikerna och de oavhängiga inom vårt parti. Det är vår livliga övertygelse att just ur denna gemenskap skall i tidernas fullbordan komma det ofattbara, som en gång återförenar allt, vilket nu går isär i brist på en ledande mänsklig tanke och ett anklagande mänskligt samvete.

Det nya i partiets författning var som bekant, att den ville följa naturens lagar och sammansmälta även i de politiska strävandena de materiella och andliga verkligheterna. Detta står uttalat i de allmänna grundsatserna, som ha en avdelning för det materiella och en sidoordnad för det andliga, samt sluta med en förväntan på tillkomsten av ett 'socialismens och humanismens samhälle'. Det politiska dagsprogrammet bär också spår av denna författnings tvåkönade egenskaper. Slutligen tillkommo de demokratiska grundlagarna, kronan på verket, vägledningen för partiet i dess inre liv. Enligt den borde detta senare så gestalta sig, att vi först av partiet självt i dess inre förhållanden skapade ett litet idealsamhälle, innan vi gjorde anspråk på att bliva pekpinna för andra. För att nu taga endast ett exempel skulle allmän omröstning inom partiet försiggå så att varje medlem bereddes först objektiv kunskap, erhöill den största möjliga andliga frihet i sitt beslut. En styrelse inom partiet borde därför anse det såsom en samvetssak, att alla riktningar inom partiet med stöd av partiets press, kassor och goda vilja bereddes en sådan frihet från all slags ledning av andra. Ja, vi borde helst känna oss riktigt olyckliga, om icke andra riktningar än min egen, såvitt på mig ankom, erhöill sitt,

innan jag tog ut mitt. Detta måste ock leda till rättvisa, då de andra riktningarna borde resonera på samma sätt.

Nu tror jag emellertid, att vi misstagit oss på vår förmåga. Partiet är för närvarande en bild av det kapitalistiska samhället, vilket icke är någonting annat än en bild av den gamle Adams samhällsskick. Ekonomisk och andlig kapitalism göra sitt yttersta, och de olika riktningarna söka utsuga varandra i mån av resurser. Vi sända ut till omröstning ej klara uttalanden om idéer och allraminst vår egen författnings idé utan endast parlamentariska försök till missledande formuleringsskicklighet. Och 'folket' består blott med partiundervisning. 'Höglundarna' segra där de ha tidningarna och 'Vennerströmmarna', där tidningarna äro deras. De flesta röstberättigade komma att sitta hemma. Och det är då förklarligt, att den riktning, som sitter inne med alla våra gemensamma resurser och använder dem för egen räkning, måste lyckas bäst i utövningen av våra gamla förvillelser. Idéerna må vara hur vackra som helst. Så länge vi människor, som skola förverkliga dem, äro för korta i rocken, lära de fortfarande komma att göra bankrutt. Så har det åtminstone gått till under årtusenden.

Då Lenin en tid låg dold i Hälsingfors, förmedlades hans korrespondens av en finne, som i och för fullgörandet av detta vanskliga uppdrag gjort förbehåll att få läsa breven. Denne förmedlare har berättat mig, att i ett av dessa brev till en ryss, bosatt i Stockholm, yttrades om bland andra de svenska vänster-socialisterna: 'Vi måste leda dem och det vore ett brott emot dem, om vi icke gjorde det'. Uti detta yttrande röjer sig väsensskillnaden mellan den Leninska enkönade författningen och det svenska vänsterpartiets tvåkönade författning av 1917. För den senare är en sådan uppfattning främmande, den menar tvärtom: 'Vi måste göra allt för att bereda varje människa möjlighet till självständighet, och det vore ett brott emot människorna om vi icke gjorde det'.

Nu stå vi inför ett handgripligt försök till denna ledning. Det har kommit en befallning österifrån, att vi skola bryta ned vår författning av år 1917, grusa allt, i vad den höjer sig över den ryska företrädesvis materialistiska författningen. En människa, som heter Zinovjev, lär vid sovjetkongressen i Moskva sistlidne sommar förklarar, att alla som önska upprätthålla vår författning böra utkastas ur det parti, som de i kärlek till människorna bildat, och han lär därvid även uppräknat mitt namn.

Jag är icke den, som låter en utkastad handske ligga, när det är nödvändigt att upptaga den. I detta fall anser jag det vara nödvändigt. Ingen människa är född att vara Zinovjevs slav och icke någon annans heller. Men än mer. Plato siade en gång om 'den riktiga och de oriktiga samhällsförfattningarna'. Han målade med ovanskliga färger, hur tyranniet till sist födes ur formaldemokratien och föröder dess idéella liv. När den ryska demokratien nu segret med vapen på de yttre fronterna, är tiden kanske inne för dess funktionarism att gå själv i ledband i den gamle Adams fotspår och i sovjetmaktens inre liv förkväva till döds de idéer, som värmt oss och i kärlek burit de besjälade och arbetssamma ryska funktionärerna till tinnarna. Naturligtvis är det hopplöst allrämest i ett litet land att för tillfället kunna slå vakt om de andliga värdena, föraktade av den gamla världen och angripna med tillhyggen av den nya. De båda motsatserna falla även här som vanligt på detta om-

råde varandra i armarna. De ha kvantiteterna för sig — till en tid. Men de gamla sanningarna komma att överleva dem båda, detta är väl ändå det enda som är säkert i världsordningen.

Med dessa erinringar i största korthet, har jag velat tillkännagiva för konferensen, vad det enligt min mening nu egentligen gäller. För min del kan jag under inga förhållanden 'till varje pris' ansluta mig till vare sig 'Höglundare' eller 'Vennerströmmare' och jag tror, så vitt jag kunnat finna, att åtminstone de flesta anhängare av humanismens slutliga segertåg genom världen känna på ungefär samma sätt. I detta parti kvarstår jag därför väsentligen för att vara med och skydda vår författning från de många materialistiska angreppen, till dess den är en grushög bara. Det parti jag kan tillhöra måste ha en sådan författning eller åtminstone skänka anhängarna av en sådan författning samvetsfrid och aktning. Jag kan således ej tillhöra någon av de två om makten stridande riktningarna inom partiet, så länge deras funktionärer — de evigt kujonerade och ledda massorna ha ingen skuld — måste av sitt öde och sina ledband direkt förgräpa sig på en sådan författning eller ock ej ha någon verklig plats för densamma i sitt medvetande.»

Det förslag till ny författning för partiet, som nu föreligger, bekräftar helt och hållet de ovannämnda farhågorna. Det känner icke till någon del av de allmänna grundsatzernas andliga hälft, samt avskriver deras förväntan på tillkomsten av ett »socialismens och humanismens samhälle». Det utplånar det politiska programmets krav, att medborgarnas karaktärsdaning och deras personligheters inre utveckling skall vara en samhällsangelägenhet. De rester av de demokratiska grundlagarnas fordran på självansvar, självövertvinnelse och andlig frihet inom partiet äro sammanställda med premisser och beskurna med förbehåll, vilka stå i skriande motsägelse mot dessa relikter. De senare verka som förvittrade bitar av en och annan kapital, vilka sticka fram ur den fullständiga förödelsen. Det är samma utveckling, som inom det högersocialdemokratiska partiet, där man 1920 också utrensade ur författningen det själsliga innehållet. En fullständig omstörtning i författningens formen föreligger således. Frågan är då, om detta betyder ett framsteg eller en tillbakagång, om därigenom lägges grunden till segrar eller nederlag för de mänskliga idéerna och det mänskliga broderskapet.

För min del betraktar jag det som en tillbakagång och ett varsel om ett nytt nederlag. Partiet återförenas ju på denna punkt med den gamla världen och dess övriga intressepartier. De senare bliva ju återigen ett i sitt fikande efter den egna makten och sin kolartro på de egna våldsmedlens trollmakt. Alla säga att det icke finnes några andra möjligheter än detta intressepolitikens splittrings- och förödelsearbete. Man märker ej, att omöjligheten ligger inom oss själva i lika mån. Det är djuret inom oss, som ej förmår något annat än rov och

våldsambheter mot varandra. En bekväm och medelmåttig politik således som helt naturligt skyndar sig att såsom ett obekvämt och oroande element utkasta ur författningarna och levernet alla antydningar om samvetspolitik, milda seder och endräkt.

Därvid glömmer man också, att det finnes även en andlig kapitalism vid sidan av den ekonomiska. Man förbiser likaledes, att kapitalismen icke är produkt av några säregenskaper hos vissa människor eller vissa stater utan en skapelse av den mänskliga naturen sådan den i sina avigsidor återfinnes hos oss alla och sådan den gestaltar sig såsom en följd av allas strävande efter egen makt utan förmåga. Det nu föreliggande förslaget till författning är därför i denna punkt lika alla andra kapitalistiska författningar. Målen må vara hur vackra som helst, de förstöras i alla fall, när vi, som skola förverkliga dem, envisas att vara för korta i rocken.

En trängre ram för mänskligt liv, än det nu föreliggande förslaget erbjuder, kan knappast framvisas. Det innebär vad jag skulle vilja kalla toppunkten av en andlig kapitalism, det hotar med ett byråkratiskt ok, som en gång blir outhärdligt och bär därigenom fröet inom sig till sin egen undergång på bekostnad som vanligt av de uppriktiga ideal, som man förgäves velat främja. Så länge den egna makten och dess upprätthållande med egna våldsmedel äro partiernas ideal, får man ej förundra sig över, att de byta om åsikter lika lätt och oreflekterat, som man byter en rock. Ett sådant parti är, som Höglund så riktigt uttryckt sig, en organisk växt, »som utvecklas och växlar utseende under påverkan av årstider och naturförhållanden». Alla intressepartier ha därför till sist gått under och misslyckats. Deras motto, om jag så må uttrycka mig, har i den historiska tidens morgon för nära tretusen år sedan mejslats av siaren Lao-tse. Det lyder sålunda: »Den, som söker genom eget åtgörande vinna riket, han kommer att fördärva det, och den, som söker fasthålla det såsom rov, han kommer att förlora det.» Då detta nya intresseparti liksom den gamla världens företeelser börjar sin kapplöpning efter makten med ett avståndstagande från sin egen karaktärsdaning, har det därmed enligt min tro redan i sin begynnelse spikat den första spiken i sin egen likkista.

Emellertid uti detta intressepartiernas raseri kan ligga en utväg och kanske den enda utvägen, sådana vi människor nu äro. På den vägen kommer man nämligen väl omsider till kaos. Må vi således avstå från de bedrägliga förspeglningarna att genom vår vålds- och intressepolitik skapa något paradiset, där honung och manna flyta. Det löftesrika målet kan icke bliva, så underligt det låter, annat än den tämligen fullständiga

tillintetgörelsen. Legenden omtalar, att vi tidigare haft en syndaflod, som kom över människosläktet för dess oförbätterlighets skull. Genom kaos bli vi äntligen bröder. Då upphöra alla möjligheter till löneförhöjningar, konkurrens och olikhet i mat, kläder och andra materiella fördelar. Frysande, svältande, döende få människor i gemen söka börja om igen från början och söka göra det bättre. Det är dock icke alldeles säkert, att de ens därigenom skola lyckas. När de kommit på benen igen och det börjat arta sig för dem, begynner kanske samma dans som förut, om olyckorna ej förmått omdana deras vilja och göra den god. Alldeles säkert kommer det att gå så, om deras nya författningar lika väl som deras gamla från yttersta högern till yttersta vänstern blunda för eller rent av förbjuda en sådan omskapning av viljan.

För min del återstår vid detta tillfälle ingenting annat än en erinran om, att det gives även en annan väg, som verkar som ett majregn över en förtorkad jord, som utan förstörelse, hunger och mördande leder med vida större visshet till en verklig och bestående kommunism icke blott i materiella ting utan även i åtnjutande av andliga värden. Jag ser i drömmen, hur lyckligt och obetvingligt de demokratiska partierna på en ständigt vidgad sammanhållande front skulle ryckt fram emot mänsklighetens befrielse, om de behållit sin ungdomsfriskhet, utövat milda seder och vädjat till samvetena i stället för till de egna intressena och tillhyggena.

Visserligen förstår jag, att i den mån de gamla demokratiska intressepartierna blommat ut, måste nybildningar växa fram i deras spår. Kommunismen är icke heller något namn att skämmas för. Det betecknar väl en mänsklighetens dröm sedan gammalt. Skada blott att nybildningarna bereda sig att nå sina mål med ansiktet vänt mot samma undergång. Det var detta öde, med vilket vi sökte brottas år 1917 genom att åtminstone i vår författning höja det politiska arbetet upp på ett mänskligt plan.

Experimentet med intressepartier såsom bärare av en mänsklig författning är emellertid från och med i dag avslutat, åtminstone i denna lilla vrå av världen. Intressefronten från höger till vänster med det inbördes slagsmålet, mördandet av kroppar och själar och det samfälliga utrotandet av samvetena, som aldrig tager slut, framtvingar alltmer nödvändigheten av en samvetsfront. Men vi träffas säkerligen åter någon gång i morgonrodnaden.

Små tuvor kunna stjälpas stora lass säger ett visdomsord. Ålandsfrågan är en liten augelägenhet, lär en av folkförbundets rapportörer

*Nationernas
självbestäm-
ningsrätt in-
för svensk
intresse-
politik.*

hava yttrat. Men tänk ändå, om den skulle med tiden i sin mån bli en liten medverkande anledning till en omskakning av åtminstone två herravälden och detta därför att den berör en stor princip, som blivit kränkt. Jag syftar för min del härvid på det stora regeringsvälde, som kallar sig folkförbundet. Och vidare på den sekreta, oligarkiska svenska utrikespolitiken, som nu förvånar sig över folkförbundet, huru den själv merendels efterliknat detsamma och kanske till stor del just därför nu tappat spelet.

Någon har nere i Genève ganska gudlöst kallat den svenska rättskänslan i detta fall för spegelfäkteri. Måne det ej ligger något under detta påstående. Åtminstone borde det nu efteråt gå upp för utrikesdepartementet och dess förtroendemän, att den framhållna svenska kampen i detta fall för nationernas självbestänningsrätt icke gärna kan vinna någon respekt eller ens tilltro, om den ej giver sig tillkänna även i andra gärningar, där ett instinktivt eget intresse ej kan lura bakom desamma.

Men hur ställer sig egentligen den svenska meritlistan i detta avseende?

Under tio år ha de svenska partiledningarna av alla färger inom riksdagen motsatt sig initiativ från svensk sida i denna sak och därmed också ådagalagt sin likgiltighet för densamma. Det nordiska interparlamentariska förbundet, lett av de största partiernas spetsar, har ställt sig på samma ståndpunkt, ja till och med två gånger förklarat, att nationernas självbestänningsrätt ej föll inom förbundets verksamhetsområde.

Under hela världskriget låg vår utrikespolitik uti ide, såvitt det gällde att slå ett slag för en mellanfolklig rättsordning. Inga ideal fingo, så vitt på oss berodde, komma till synes. Detta kanske mest därför att intressepolitiken ej äger några ideal. Under sådana förhållanden var även nationernas självbestänningsrätt en slutna bok i svensk politik.

När de tre forna svenska syskonfolken, ester, letter och litauer sträckte ut sina händer och vädjade till Sverige om stöd och hjälp i sina vanskligheter med ett erkännande av deras självbestänningsrätt, möttes de endast av kyla och oförstående från det svenska spelet bakom utrikesdepartementets nedfällna rullgardiner. En interpellation i ärendet vid 1920 års riksdag besvarades avvisande därmed, att de ännu lågo i krig med Sovjetryssland samt att London och Paris ännu ej givit sitt erkännande.

Vid nationernas förbunds första delegerademöte hösten samma år

fanns det icke heller någon plats för de tre små nationerna vid härden. De skandinaviska ombuden förnekade dem, tills vidare därför att de stora gjorde det. Det var andra främmande ombud, som fingo föra deras talan.

När sedan ententen plötsligt ändrade politik gent emot Estland och Lettland, då blev svensk utrikespolitik färdig med att inom åtta dagar följa efter i kölvattnet. Lydlandspolitik således, så vitt jag kan förstå.

Icke ens då var man färdig att taga även Litauen med, därför att de stora icke tillåtit det. Nu voro dock gränserna klara mot Ryssland, men den ovissa gränsen mot Polen utgjorde nu det andra stora föreburna hindret. Men även Polen hade ju samma oklara gränser mot Litauen och hur kunde man då erkänna Polen, vilket redan för länge sedan skett. Jo därför, att Polen var stort och gynnat, under det att Litauen var svagt och ännu mer än Polen behövde skydd.

Ja, den svenska utrikespolitiken gick så långt i självuppgivelse, att då vid 1921 års riksdag interpellationen om Litauens erkännande upprepades, blev denna gång interpellationen efter samråd med utrikesdepartementet med stor majoritet till och med förvägrad av första kammaren.

Allmänna fredskongressen i Luxemburg 10—13 augusti 1921 förordade däremot Litauens erkännande och beslöt framställning därom till nationernas förbund.

Senare hösten 1921 ingick meddelande om, att Schweiz erkänt Litauen även de jure (rättsligt), vilket framkallat stort jubel i den litauiska pressen. Schweiz väntade ej på tillstånd från London och Paris. Icke heller blev det imponerat av frågans svenska behandling, om vilken jag tror mig veta att man tidigare gjort sig underrättad. Stackars gamla Sverige! Inför detta modiga föredöme började vi dock blygas något. Till sist kom då under schweizisk betäckning tvekande och dröjande även ett svenskt erkännande till det gamla syskonfolket och grannlandet.

Men än mer. Så länge Tyskland var mäktigt i kriget, var det tillåtet i vårt land för utlänningar att föra upplysningsverksamhet om undertryckta nationer och särskilt sågs en propaganda för Indien med välvilligt överseende. När åter lyckan växlade och vi på kuppen blevo medlemmar i ententens folkförbund, då förbjöds ögonblickligen samma propaganda. Lika känslolös, som man förr varit för engelska föreställningar, lika villigt gick man sedan de engelska önskingarna till mötes.

Under allt detta förnekande av någon svensk uppgift i tillvarabihang till riksdagens protokoll 1922. 3 saml. 37 häft. (Nr 98.)

tagandet av nationernas självbestänningsrätt blev Ålandsfrågan allt akutare. Då vaknade plötsligt de svenska politikernas »rättskänsla», men tyvärr bara för detta folkefärd. Nordiska interparlamentariska förbundet uttalade hösten 1920 på svenskt initiativ, att grundsatsen om nationernas självbestänningsrätt borde inskrivas i folkförbundets konstitution, ehuru förbundet senast 1914 förmenat att denna fråga ej föll inom dess verksamhetsområde. Även svenska riksdagen har i år omsider beslutit göra en hänvändelse till regeringen i ämnet och likaså svenska interparlamentariska gruppen.

Detta plötsliga nyvaknade intresse för en rättsgrundsats får lätt en bismak av intressepolitik, då det ej stödes av någon framförd och ådagalagd övertygelse i andra förekommande fall. Och vad har inträffat! Det finns en liten regeringskommitté för frågor rörande folkens förbund. Den består av ungefär samma personer, som representera Sverige vid folkförbundets möten i Genève, den föreslår själv sina instruktioner och detta förslag liksom regeringens beslut därom äro hemliga handlingar. Till denna kommitté remitterades riksdagens skrivelse om nationernas självbestänningsrätt. Förslaget avstyrktes på några rader, »åtminstone för närvarande», och regeringens beslut fattades i överensstämmelse därmed. Ålandsfrågan var då löst. Var den plötsligt uppfammande förståelsen för nationernas självbestänningsrätt en omedveten bemantling allenast av ett svenskt intresse, och slocknade förståelsen, när detta intresse icke längre var aktuellt?

Man har vid Ålandsfrågans avgörande också tagit intryck av att den stora svenska allmänheten skulle saknat intresse för frågan. Detta är sant så till vida, som den har föga intresse för någon utrikespolitik. Detta beror på sekretessen och oligarkin i utrikespolitikens handhavande. Den ledande politiken har alltid hållit folket borta från detta regeringsprivilegierade område. Detta är, såvitt jag förstår, den andra stora skötesynden i det svenska utrikespolitiska styrelsesättet. Denna har också i sin mån bidragit till det svenska nederlaget.

Till detta svenska vållande kommer det utslagsgivande rådets beskaffenhet. Det kan väl icke vara annat än hopplöst att lägga de världsomfattande avgörandena i händerna på några gamla intressepolitiker utan sinne säkerligen för någon samvetespolitik.

Under den förenämnda allmänna fredskongressen i Luxemburg beslöts uttala ett beklagande, att ententens högsta råd och ej nationernas förbund fått i sin hand avgörandet av tvisten om Schlesien. Jag tillät mig fråga, varför man hade så stort förtroende till det ännu

mycket ofullkomliga nationernas förbund. Jag erinrade om det avgörande, som förbundet redan träffat i Ålandsfrågan, och motiven därför. Vi i Sverige ha ej något förtroende för nationernas förbund, sade jag. En del av församlingen skrattade och en fransman stod upp och sade, att jag hade fullkomligt rätt.

Dagen därpå kom meddelandet, att högsta rådet just hänskjutit saken till nationernas förbund. Stor rörelse av tillfredsställelse bland kongressens ledande, som avbröto förhandlingarna för att meddela församlingen det glada budskapet.

Men varför skola vi förvåna oss över rapportörernas uttalande i Ålandsfrågan och förbundets beslut därom. Det är ju den gamla vanliga intressekompromissen utan grundsatser, som även vi här hemma tillämpa efter råd och lägenhet.

Det bör väl vara ostridigt, att begreppet socialpolitik ligger mycket *Vad är social-*
politik? fjärran från varje exakt vetenskap. Det är lindrigt sagt ett mycket svävande begrepp, i vilket kan inläggas vad som helst, allt efter personlig åskådning för att icke säga personligt intresse. Dess innehåll blir med andra ord lätteligen bestämt av politiska åskådningar för dagen. Ämnet kallas därför numera ärligt för socialpolitik i stället för det försiktigare uttrycket sociologi, med vilket man tidigare sökt bemantla det vanskliga innehållet.

Nu är det visserligen sant, att den socialpolitiska forskningen närmast skall bestå uti en undersökning av de bestående förhållandenas natur och sedan överlämna åt världen att dra vilka slutsatser den vill. En sådan undersökning är dock också fundamentalt betingad av den undersökandes personliga känsla och uppfattning av vad som bör vara rätt, billigt eller överkomligt. För övrigt tillåter ej ämnets natur i be-lysning av livsförhållandena, att man stannar vid sådana negationer. Därför gör man det icke heller. Innehavarna av lärostolar i denna konstruerade vetenskap hava sitt hjärta med på ett eller annat ställe i det politiska partilivet och framträda ofta även såsom aktiva politici. Då om icke förr får man handgripligt veta vad den s. k. vetenskapen menar med socialpolitik, och studiekretsen lär icke heller undgå att få förnimmelser därav antingen genom undervisningens negativitet inför livsfrågorna eller genom förtäckt propaganda från katedern eller i skrift för något eller några av de i dagspolitiken mest framträdande intressesträvandena.

För min del kan jag således också endast bedöma begreppet socialpolitik på grundvalen av en personlig åskådning.

Socialpolitiken är en uppgift för rättskänslan vida mer än för den vetenskapliga tekniska begåvningen. Den har att undersöka hela samhällets, men på samma gång också varje enskild människas vanskligheter ur våra samvetens, icke våra intressens synpunkter över vad som, mänskligt sett, är varje människas rätt och plikt. Den bör vidare därav draga slutsatser för framtiden och, i vad på den ankommer, gå till handling för att giva gestalt i vardagslivet åt det i människonaturen inplantade rättsmedvetandet. Namnet socialpolitik är lånat från de första ytliga betraktelserna över tidens vända. Det namn, som uttömmar och fördjupar den fråga det gäller, är samvetespolitik. Det lär icke kunna bestridas av någon, att detta åtminstone är socialpolitikens verkliga innebörd och konsekvens. Det är så mycket angelägnare, att denna livsfråga icke, såsom plägar ske, alldeles undanskymmes vid organisationen av en undervisning i ämnet vid ett universitet. Ungdomen vid universiteten utvecklar sig nämligen alltmer i oförstånd inför livsfrågorna. Universiteten bliva på detta sätt i vår materialistiska tid utbildningsanstalter företrädesvis för den byråkrati, som en gång skall i sin ordning behärska och förtrycka oss, och för den inflytelserika skara av »hindrare», som motsätta sig den verkliga befrielsen.

Socialpolitik är för övrigt ett begrepp, som tillskapats och framförts av den så kallade vänsterpolitiken. Omvårdnaden om dess vidare framfärd är emellertid exempelvis vid Stockholms högskola anförtrodd åt två högerpolitici, ett verkligen skämtsamt utslag av akademiskt befordringsväsende. Detta sett ur partipolitisk synpunkt, vilken, såsom ovan erinrats, i de flesta spörsmål, som ej äro av ren naturvetenskaplig natur, kommer att vila även över vetenskapliga discipliner och i all synnerhet över de ekonomiskt-sociala disciplinerna.

Minislärbildningar.

I arbeten över Sveriges historia bruka på första sidorna möta avbildningar av några synnerligen primitiva stenredskap, med vilka den äldre stenålderns svenskar sökte betjäna sig för tillgodoseende av sina oundgängligaste levnadsbehov. På sidorna därnäst pläga återfinnas en del stenverktyg av fullkomligare och konstnärligare art. Det är den yngre stenålderns minnesmärken.

Europa och således även Sverige har emellertid prövat sig fram med primitiva medel jämväl för tillverkning av samhällskultur. De äldsta bemödandena tillgrepo självhärskarmakten, representerad vanligen av psykiskt och fysiskt vansläktade fursteättlingar. Denna mycket enkla stenålder efterträddes av en senare, som sökte komma till rätta med människorna genom parlamentarism. Dennas tip-top äro de s. k.

ministärbildningarna, vilka skola göra det. De materiella uppfinningarna ha rastlöst gått framåt. De andliga verktygens historia är däremot en snigelgång. I tidernas längd skola sannolikt ministärbildningarna i vår tid inregistreras som allenast ett steg på sin höjd från gammal till ung stenålder på samhällsetikens område.

Det bleve för vidlyftigt att här upprulla ridån för det moderna skådespel, som kallas ministerkris och det därav framfödda regeringsbildandet. Den, som vill se och tänka över vad han förnimmer, behöver för övrigt inga utläggningar.

Vare det nog att konstatera till en början, att utvecklingen är så litet framskriden, att någon uppfinning ännu icke gjorts för tillverkning av en mänsklig stat och en rimlig ledning för densamma. Det gäller tills vidare att skapa icke en landsregering utan en partistat och en partiregering för den, byggd på underlaget av något obestämbart, som kallas parlamentarisk majoritet.

Denna förtvivlade uppgift är så vansklig, att man måste börja med ett lån från den äldsta stenåldern av ett stycke monarkism. Ingenting är nämligen mera avlägsnat från demokrati i djupare bemärkelse än tillverkningen av en parlamentarisk ministär. Saken är en privatangelägenhet för en mycket liten inre krets inom det eller de partier, som blinda konjunkturet utsett att i sin tur och ordning föra en dagsländas liv vid makten. Sedan denna lilla krets dubbat en monark, kallad statsminister, tillkommer det enligt någon oskriven lag faktiskt honom ensam att välja de övriga ministrarna. Det kan då icke undgås, att behovet för härskaren att omgiva sig med vasaller, vänskapsförbindelser och annan dylik sidohänsyn spelar in. Ur detta avgörande framgår slutligen en del hyggliga medmänniskor, vilka som helst, envar plötsligt inom sitt departement herre över liv och död, kan man gått säga.

Vad nu sagts om riksdagen och regeringen gäller ock exekutivkommittéer och kommissarier i det nyaste intressepartiets statsordning. Det är, misstänker jag, endast huvudet i busken, en lek med ord för samma sak i stort.

Man föreställer sig gärna, att »regeringen» är något sublimt överväsende, som förstår allt och väger allt på guldvikt. I själva verket är regeringen merendels i de speciella ärendena ingenting annat än ett på ovan antytt sätt tillkommet statsråd eller någon av hans byråchefer, som gör vad honom lyster.

När en sådan regering åter i vissa uppmärksammade frågor måste framträda utåt, möta utomordentliga vanskligheter. Den skall balansera

på partisynpunkter, och den varken kan eller får taga vägledning av de oönskliga värdena. Den skall tillgodose ett materiellt intresse, och för ändamålet måste den ligga på hanen gent emot andra intressen, som känna sig hotade och trakta efter ministärens liv. Strid och kiv således först och sist om icke i alla fall så dock i en myckenhet saker och främst uti de viktigaste. Det är vad som bjudes en partiregering under dess korta tillvaro. Mången vill kanske till denna skildring invända ett: det är ej så lätt skall mästarn tro. Detta har icke heller menats. Säkerligen kan världens styrelse under nuvarande tidsålder ej gestaltas stort bättre. Med det sagda har endast återgivits i bild ett skede ur den politiska stenålder, i vilken vi ännu befinna oss.

Men vilka uppfinningar av nya och bättre verktyg kunna motses i kommande tidsåldrar av människoandens historia? Skall släktet hinna fram någon gång ända till en guldålder, innan solen slocknar? Kommer icke likväl utvecklingen att naturnödvändigt gå i den riktningen, att man finner med sin fördel förenligt att allt mer utbyta de klumpiga stridande intressena mot det fina enande verktyg, som står till buds i och genom våra samveten?

En ministärbildning i samvetetspolitikens guldåder blir något helt annat än uti intressenas stenålder. En regering behöver då icke bygga på någon som helst parlamentarisk majoritet i vår tids bemärkelse. Hur valen än utfalla, är regeringens politik representerad hos samtliga de valda, ty samtliga ha de ett samvete, till vilket regeringen kan appellera. Kanske till sist man icke behöver några val alls, åtminstone icke några parlamentariska. Å andra sidan skulle regeringen kunna erbjudas snart sagt vem som helst. Ty var och en, som sättes på regeringsbänken, har också ett samvete. Kanske rent av till sist bortföll också behovet av en regering i vår tids bemärkelse.

Men hur är det? Samvetet finns ju redan nu såsom en färdig produkt av en avslutad utveckling, fastän det tillsvidare blivit undansatt i våra politiska skräpkamrar. Man måste då fråga sig, om det verkliga skall behövas hundratusenden år ännu för att komma ur den andliga stenåldern. Skulle det verkligen vara ogörligt att under överskådliga tider begynna en av alla beslutad fredlig revolution i ändamål att degradera intressena till undersåtar och upphöja samvetet till regent.

Vargarna.

Homo homini lupus.

Vid ett tillfälle våren 1918 gjordes en framställning till mig att hålla ett föredrag på Skansen om kärleken till jorden. Föredraget skulle äga rum på Svenska Flaggans dag den 6 juni.

Det må icke förnekas, att partimänniskan inom mig började krångla något. Svenska Flaggans dag var ju, trots försäkringarna om neutralitet, ansedd såsom en fest för högerpartierna i landet. Man brukade, kanske icke utan fog, säga, att det ofta var en hyllning för svenska flaggan såsom en symbol för den svenska chauvinismen. Eller således också i mångt och mycket en militärväsendets fest för den svenska krigsäran i forntiden och varför icke även framdeles.

Nå, denna töckniga olustförmimelse försvann tämligen hastigt. Andra stämningar rusade till och åstadkommo en hälsosam motvikt.

En vänlig inbjudan borde ju besvaras vänligt till en början. Ja, än mer, varför icke jakande? Varför försumma ett tillfälle att göra en särsyn gällande för just den publik, som ansågs få saker och ting framställda för sig annorlunda?

Sedan medvetandet väl kommit så långt, slog det mig, att samvetetspolitikens program var ju att distansera intressena och hänvända sig till alla. Om man föreställer sig ha något att säga, borde det framför allt framföras till dem, som icke känna till saken, och i all synnerhet till motståndarna. »Evangelium» skall ju »predikas för hedningarna».

Nu började tydligen en viss förhävelse giva situationen en motsatt vändning. Jag avbröt resolut samspråket mellan de inre rösterna och svarade sändingabudet, att jag gärna ville komma. För säkerhets skull förbehöll jag mig yttrandefrihet, vilket villigt beviljades. Å andra sidan uttalades en önskan, att talet måtte avslutas med något leve för flaggan, vilket ock villfors.

Det var en vacker vårdag med sol och ljus grönska. Föredraget skulle äga rum vid den enligt mitt tycke festligast belägna talarstolen på Frejakullen. Vid sidan fladdrade en flagga med blått och gult. Nedanför och runt omkring hade lägrat sig eller stodo, såsom man sade, flera tusen medmänniskor av alla möjliga slag, såvitt jag kunde finna.

Nåväl, talet gick av stapeln efter förmåga. Det rörde sig om jordens betydelse såsom jag i mina bästa drömmar uppfattat densamma. Framställningen belystes med små bilder ur verkligheten. Sedermera vidgades ämnet utöver våra egna gränser fram mot hela världens jordfråga såsom i grunden densamma som vår egen. Härmed kom anförandet osökt in på internationalismen. Det betonades, att vår nationella uppgift vore att utgöra en länk i den internationella broderskedjan av olika folk. Färgerna i den svenska flaggan vore en symbol just för en

sådan kallelse. Det blåa betecknade firmamentet, som sträcker sig över alla folk. Det gula betydde solen, som lyser lika varmt och vänligt över alla.

Till sist infriades löftet om levet för flaggan, och i anslutning till det sagda höjdes det för flaggan såsom en sådan vägledare som nyss nämnts.

Någon misstämning över framställningssättet förspordes icke alls. Tvärtom förnams ibland bifallsyttringar även vid sådana påståenden, som skulle vara nya för den plats, varifrån de nu uttalades. Även levet besvarades lika taktfast som någonsin. Efteråt följde publikens vanliga älskvärda handklappningar, vilka ingalunda föreföllo mattare än efter ett chauvinistiskt föredrag inför en krigsrepublik.

Efter festen voro samtliga talare för dagen inbjudna av bestyrelsen till en liten kollation. Där voro vi också många slags människor. Icke heller här något som helst missljud mot talet för det internationella broderskapet. Tvärtom framhölls i mer än ett anförande med verklig värme sympati och förståelse för dess synpunkter.

Det har fallit ur mitt minne, om det var omedelbart före eller efter denna tilldragelse, som jag befann mig i en annan sammankomst med idel demokrater. Man kunde med fog ha väntat sig, att en person, som annonserats såsom talare eller redan talat på den brännmärkta dagen, skulle blivit särskilt illa åtgången, ja kanske bortvisad med det hårdaste tal.

Detta inträffade dock icke. Kanske bidrog därtill, att det gällde en person, om vilken ibland säges, att han ohjälpligt gör, vad som faller honom in. Det togs i varje fall mjukt på saken. Det förlösande ordet, som på samma gång slog vakt om den vilsegångne, frambars av min gode vän Ture Nerman, som milt och saktmodigt mitt i ett annat sammanhang yttrade: »*Det är lönlöst att predika tio Guds bud för vargarna på Skansen.*»

Den lyckade formuleringen hälsades med bifallsyttringar. För min del svarade jag icke något, om ej minnet sviker. Ty episoden förde tankarna med våldsam kraft och trygghet långt, långt bort framåt i tiden, fjärran från den plats, där vi befunno oss.

Det signade ordet har sedan blivit nästan en trosformel för våldet, betraktat såsom en religion. Man behöver blott citera den, och alla tvivel falla till föga.

För att bygga oss ett litet tätläger på vägen mot detta framtidsrike sammanslöto sig några personer ur skilda politiska partier till ett förbund för »humanistisk politik» på grundvalen av ett i januari 1919 utfärdat »humanistiskt manifest». För min del begagnar jag dock numera hellre ordet »samvetspolitik» i stället för humanistisk politik.

Vi trodde, att människan borde börja att ställa vissa fordringar även på sig själv och icke blott på andra.

Vi kände att det försummade begreppet »alla» väl borde återvinna någon hedersplats. En vädjan till det bästa hos alla människor eller deras samvete vore också en väg och enligt historien en bättre väg förmodligen än hotet om våld och förgörelse mot varandra, ja kanske den enda vägen i tidernas längd.

Vi förmodade även nästan med visshet, att ett demokratiskt parti saknade befogenhet och förmåga att uträtta något utåt, om det ej började med att skapa ett någorlunda idealiskt samliv inom sig självt. Nu äro demokratiska partier liksom alla de andra dyrkare av andlig kapitalism, upprätthållare av den andliga fattigdomen. De äro på yttersta vänstern likaväl som i mitten och i yttersta högern en avbild av det bestående samhället. En monark, ett hov, en krigsmakt av funktionärer. Partitidningar, som censurera upplysning och sanning och hålla folket borta från oväld och klarsyn. Ett skeninflytande av de menige och all verklig makt hos de omenige. Tävlan och ofta hemska strider inbördes om äreställena och befordringarna.

Det humanistiska manifestet möttes visserligen med övervägande likgiltighet, men också på många håll med bifall. Inom vissa demokratiska kretsar väckte det betänksamhet. Man visste icke riktigt, hur man borde ställa sig till detsamma.

Så småningom tog dock partiinstinkten ut sin rätt. Ett visst häcklande begynte. Men i alla fall med en viss moderation. Ty dels befann man sig härvid på hal is och dels betraktades det nya företaget som tämligen ofarligt för att icke säga dödsdömt. Det är ju även möjligt, att denna senare uppfattning var riktig.

När oviljan emellertid någon gång rusade till, uttrycktes denna vanligen så, att förbundet borde vara så god och med sin humanism vända sig till överklassen och borgarna, som behövde den, och icke alls till underklassen och arbetarna. Med skärpa framfördes detta vid en diskussion på Viktoriasalen om humanistisk politik av författaren Algot Ruhe. På denna villsamman appell till publiken svarade en del ungdomar med skallande bravorop. Även en och annan ytterligare talare betonade i debattens fortsättande samma synpunkt.

Detta bifallsrop erinrade mig om de tidigare applåderna till ett ogillande av just en dylik hänvändelse. De båda opinionsyttringarna sammanlagt kunde icke annat än fördubbla en längtan, långt, långt bort, fjärran från intressenas tummel utan rim och utan reson.

Finnes det måhända vargar även på andra ställen än på Skansen? Jo minsann! Djuret ligger på lur hos alla människor och intressant är, att det i stort sett har på pricken samma karaktärsdrag, var det befinner sig.

Icke minst rasande äro de utslupna vargarna på de partipolitiska tundrorna, där djuren frysa, svälta och sönderriva varandra lekamligen och andligen.

På detta fält är begreppet »alla» okänt. Där är varje intresse, stort eller litet, ett bönehus för sig, som är färdigt till vilka religionskrig som helst. Där är man aldeles för förnäm och självgod att umgås med andra och tala till andra. Där upprätthålles livet mest genom inavel, och resultatet blir degenererad avkomma av blinda, döva, lama och lytta tankefoster och viljeyttringar. Där går personligheten under och därifrån leder ett blint öde oblidkeligt världens oavlätliga undergång med grusande av alla försök att återuppbygga densamma.

*

Yrkande.

Med hänvisning till dessa bilder ur det förflutna och nutiden tillåter jag mig såsom en opinionsyttring hemställa,

att riksdagen och dess ledamöter ville skänka något erkännande åt intressepolitikens omvandling småningom till samvetspolitik samt därför hos regeringsmakten hemställa, att den ville låta i sina förslag ett sådant betraktelsesätt komma till någon rätt samt därigenom småningom också omvandla regeringar från partiregeringar till landsregeringar.

Stockholm den 31 januari 1922.

Carl Lindhagen.

INNEHÅLL.

	Sid.
Nya tonfall	1
De gamla sanningarna och deras samvettpolitik	
Sol och Jord av Zarathustra	2
Makt och förmåga av Laotse	4
Personlighetens kultivering av Kongfutse (Confucius)	6
Välviljan av Buddha	6
Det oförgångliga av Sokrates	7
Den riktiga och de oriktiga statsförfattningarna av Plato	8
Vägen till världsherraväldet av Mong-Dsi (Mencius)	11
Kärleken enligt Kristus	12
Den rätta levnadsvisheten av Seneca	13
Det som står i vår makt av Epiktetos	15
Den nya människan av Marcus Aurelius	17
Frihetens sanna rike. En aning av Karl Marx	18
Dagspolitiska frågor ur samvettpolitikens synvinkel	
Östern och västern	19
Humanistiskt manifest	24
Omöjligt	29
Högförräderi	30
Socialiseringen	32
Tre vägar	34
Vad är socialism?	37
Genève och Moskva	41
Samvetets makt	43
Skandinavien och Argentina i nationernas förbund	44
Samvetsstaten	46
Makulaturismen	49
En ny milstolpe	50
Nationernas självbestämmanderätt inför svensk intressepolitik	55
Vad är socialpolitik?	59
Ministärbildningar	60
Vargarna	62
Vrkande	66